

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**POHLEDY NA LÁSKU, S PŘIHLÉDNUTÍM
K PROBLÉMU ZÁVISLOSTI
(filozofie a psychologie lidských vztahů)**

Simona Vallová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

POHLEDY NA LÁSKU, S PŘIHLÉDNUTÍM

K PROBLÉMU ZÁVISLOSTI

(filozofie a psychologie lidských vztahů)

Simona Vallová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaromír Murgaš, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Jaromíru Murgašovi, CSc. za vstřícnost, ochotu, podporu a čas, který věnoval vedení mé práce.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2. POJETÍ LÁSKY	2
2. 1 Filozofické pojetí.....	2
2. 2 Psychologické pojetí.....	3
3 ANTIKA	4
3.1 Milostný život ve Starém Řecku podle Juana Eslavy Galána	4
3.1.1. Pojetí lásky a závislosti u Platóna (427-347 př. Kr.).....	6
3.2 Milostný a společenský život ve Starém Římě podle Eslavy Galána	13
3.2.1. Ovidiovo (43 př. Kr. – 18 po Kr.) pojetí lásky	15
4 STŘEDOVĚK	19
4.1 Láska ve středověku	19
4.1.1 Fenomenologická a ontologická analýza Tomáše Akvinského (1225-1274)	21
5 NOVĚJŠÍ POJETÍ LÁSKY A ZÁVISLOSTI - 19., 20. A 21. STOL.	24
5.1 K lásce ve filosofii 19. stol.	24
5.1.1 Biologické pojetí lásky Arthura Schopenhauera (1788-1860)	24
5.1.2 Existenční aspekt lásky u Ludwiga Feuerbacha (1804-1872).....	28
5.2 Filosofické a psychologické pojetí lásky ve 20. stol.	30
5.2.1 Psychosociální pojetí lásky a závislosti Ericha Fromma (1900-1980).....	30
5.2.2 Psychologické pojetí lásky a závislosti Fritze Riemanna (1902-1979).....	32
5.2.3 Náboženské pojetí lásky Johna Josepha Powella (1925 - 2009)	36
5.2.4 Psychoanalytické pojetí lásky a závislosti Otta Kernberga (* 1928)	38
5.2.5 Výzkumy týkající se lásky a závislosti Jürga Williho (* 1934)	40
5.2.6 " <i>Nová psychologie lásky a závislosti</i> " Morgana Scotta Pecka (1936-2005).....	43
5.2.7 Praktické pojetí lásky (párová terapie) Hanse Jellouschka (* 1939).....	46
5.2.8 Spirituální pojetí lásky Thomase Moora (* 1940).....	48

5.2.9 Pojetí lásky a závislosti Petera Laustera (* 1940).....	50
5.2.10 Význam lásky a závislosti Gordona Livingstona (praxe od r. 1967)	52
5.3 Psychologie lásky na přelomu 20. a 21. stol.	55
6 ZÁVĚR	59
7 OSOBNÍ DOVĚTEK AUTORKY	61
8 POUŽITÁ LITERATURA	63
9 RESUMÉ	66

1 ÚVOD

Téma mé bakalářské práce se nazývá Láska a závislost, s podtitulem filozofie a psychologie lidských vztahů. Toto téma jsem si zvolila na základě skutečnosti, že v dnešním, troufám si říct, až moc materiálním světě, není příliš místa pro duchovní, tudíž nemateriální stránku lidského života. Náš svět je obklopen mnoha "*předměty*", na něž si lidé vznášejí nároky, stávají se na nich závislí a nedokážou si bez nich představit každodenní existenci. Tato "*lákadla*" často lidé staví do popředí před duchovní stránku, a proto lidé v dnešní době otálejí se založením rodiny, ba dokonce pokud se rozhodnou rodinu založit, nemá toto rodinné uskupení takovou jiskru, pocit bezpečí, pocit, že se můžeme na někoho z rodiny kdykoli spolehnout a typickou lásku, která se objevila jako základní faktor rodinného kruhu již od dob raného středověku. Ve své práci se zaměřuji na partnerskou lásku, tzn. na lásku mezi mužem a ženou, popř. na lásku jedinců stejného pohlaví.

Téma shledávám za velice aktuální a závažné, jež je sice celkem dobře rozpracováno prostřednictvím českých publikací, avšak postrádá celkový náhled a přehled různých variant pohledů, možností a řešení stávajících aktuálních problémů vyskytujících se v mezilidských vztazích. Pokládám za důležité uvést historickou rovinu vývoje pohledů a myšlenek týkajících se tohoto tématu, abych mohla názorně ukázat posun lidského myšlení a rozdílnost priorit od antiky po současnost.

Cílem mé práce je tedy poukázat na odlišnosti pojetí lásky a závislosti partnerů z hlediska historického, filozofického a psychologického kontextu prostřednictvím vybraných autorů.

2. POJETÍ LÁSKY

Přístup k lásce a závislosti se ve filozofii a psychologii značně liší. Odlišný není jen předmět zkoumání, ale i metody zkoumání a s tím i závěry. Uvedme si proto v těchto dvou podkapitolách krátké oborové vymezení našeho předmětu.

2. 1 Filozofické pojetí

Cílem či smyslem filozofie je odpovědět na nejobecnější otázky typu "*Jak vznikl svět?*", "*Co je člověk?*", "*Je vesmír nekonečný?*", apod. Filozofie by měla ukázat člověku, že život má smysl, ukázat mu cestu v době, kdy žádnou nevidí, ukázat mu také hodnoty a naučit ho přemýšlet trochu jinak o všemožných věcech, ať už běžných nebo výjimečných.

Láska je ve filozofii velice rozsáhlý pojem. V širším pojetí bych lásku definovala jako morálně estetický cit, jenž se projevuje hlubokou a nezištnou náklonností a oddaností ke svému předmětu (osobě, ideji, věci, ...). V užším pojetí, dáno historickým kontextem, se láskou myslí nejintimnější spojení mezi mužem a ženou, často propojené sexualitou.

Ve filozofii je dále nutno rozlišovat termíny "*erós*", "*filia*", "*epithýmiá*" a "*agapé*". **Erós** je definován jako "*emocionální prožitek lásky vyvolaný fascinací objekty či vztahy vzrušujícího působení.*"¹ Běžně se erós pojímá jako erotická láska. Tomáš Hejduk aplikuje, že "*u Platóna je erós touha a úsilí po kráse, dobru a úplnosti.*"² Z Eróta může vzniknout **filia**, jíž označujeme lásku přátelskou; *filos* se definuje jako "*přítel, člověk, s nímž jsme ve více či méně intenzivním a pravidelném, citovém a emočním vztahu vzájemné osobní náklonnosti a sympatie.*"³ **Epithýmiá** je pak láska jakožto chtíč. I když pojmy *erós* a *epithýmiá* spojuje fakt, že po něčem touží, nemůžeme mezi ně dát rovnítko. V dialogu *Symposion* výraz *erós* označuje to, že si člověk přeje udržet si něco, co už má, také v budoucnosti.⁴ Poslední z pojmů, **agapé**, v archaickém období nehrál téměř žádnou roli. V psychologickém slovníku je *agapé* definováno jako "*láska zejm. dávající a sloužící... nesexuální, která nevyžaduje shodu milujícího a milovaného ani*

¹ Kolektiv autorů. *Filozofický slovník*, s. 107.

² Tamtéž.

³ HEJDUK, Tomáš. *Od Eróta k filozofii*, s. 44.

⁴ Tamtéž, s. 57.

*obdiv.*⁵ K rozlišení *erós-agapé* došlo zejména v raném křesťanském myšlení, kde vystaly dvě tradice: jedna nečiní mezi těmito pojmy rozdíl a druhá naopak oba pojmy odlišuje. Tato druhá tradice chápe *agapé* jako "lásku k bližnímu" a odvolává se na sv. Pavla, jenž hlásá pojmy *víra, láska, naděje*, a láska je tu vystižena pojmem nikoli *erós*, ale *agapé*.⁶

Závislost sice není nijak přesně ve filozofickém slovníku definována, ale dostáváme se k ní skrz vztah mezi pojmy **absolutní-relativní**. Pojmem **absolutní** se "označuje vše, co je na jiném zásadně nezávislé, s jiným nesmíšené, nepodmíněné a vůči jinému může vystupovat pouze jako příčina."⁷ Pojmem **relativní** se "označuje vše, co je dáno v nějakém vztahu, co nemůže stát samo o sobě; opak absolutního."⁸

2. 2 Psychologické pojetí

Cílem psychologie, jakožto vědního oboru, je popsat projevy chování a duševního dění, vysvětlit význam nabytých údajů, předvídat lidské chování a prožívání a konečně aplikovat získané znalosti a tím zvyšovat životní spokojenost člověka a zajišťovat zdraví.

Psychologie tedy definuje lásku jako "kladný, silný emocionální vztah k jiné osobě, ideji, věci i k sobě samému."⁹ Lásku se z hlediska obecné psychologie řadí mezi vyšší city a má tři složky: kognitivní (poznávací), emotivní (citovost) a konativní (jednání). Lásku můžeme dále rozlišit na **interpersonální**, kam se běžně řadí "klasická" (partnerská) láska, mateřská (příbuzenská), platonická láska, láska k idolu aj., a **impersonální**, kam patří např. láska k vlasti, hodnotám, normám, zvířatům, rostlinám, předmětům atd. Mimo toto rozčlenění stojí **sebeláska**, která tvoří základnu pro ostatní druhy lásek. Já se v této práci zabývám především partnerskou láskou, její sexuální i duchovní stránkou.

Citová závislost je charakterizována jako závislost, která se "projevuje stálými nároky na partnerovu přítomnost a projevy lásky, což vyvolává často opačnou reakci, pak následuje citové vydírání a výhrůžky; časté při odhalení nevěry n. u osob s hysterickým syndromem."¹⁰

⁵ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, s.20.

⁶ Tamtéž, 62-63.

⁷ Kolektiv autorů. *Filosofický slovník*, s. 11.

⁸ Tamtéž.

⁹ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, s. 289.

¹⁰ Tamtéž, s. 699-700.

3 ANTIKA

Označení "*antika*" není synonymem ke slovu "*starověk*", jak se mnozí domnívají. Pojmem "*antika*" označujeme pouze řecko-římskou etapu starověku. Starověk je vymezen intervalem počínající koncem pravěku (kolem 4. tisíciletí př. Kr.) a končící počátkem středověku (6. - 7. stol. Kr.).

Z tohoto období máme velice málo písemných památek. Dochovaly se buďto pouze zlomky, anebo neautorizované spisy určené jako školní pomůcky. Proto v první řadě bych ráda poukázala na odlišný přístup historiků, kteří společenský život rekonstruovali na základě archeologických nálezů, a filozofů, kteří společenský život rekonstruovali na základě dochovaných filozofických spisů. Nemůžeme s jistotou říci, který přístup je správnější, protože pro to existuje velmi málo podložených důkazů.

Zde uvedu historické pojetí lásky podle Juana Eslavy Galána ve Starém Řecku a Římě a do kontrastu s tím položím filozofické pojetí Platóna, popř. římského básníka Ovidia. Rozdíl těchto koncepcí je sice obrovský, ale každá obsahuje část oné pravdy, každá tvoří jinou rovinu pohledu na problematiku, a proto se spíše obě vzájemně doplňují, než vyvracejí.

3.1 Milostný život ve Starém Řecku podle Juana Eslavy

Galána

Dějiny Starověkého Řecka člení do tří základních etap: **protohistorie** (počátek až 9. st. př. Kr.), **archaické období** (800-500 př. Kr.) a **klasické období** (5. - 4. st. př. Kr.). Protohistorie se vyznačuje mj. mykénskou kulturou a zahrnuje historické události jako např. trojská válka a dórský vpád (1100 př. Kr.). Pro archaické období je typická kolonizace a rozvoj obchodu (tržiště, hledání vhodného dodavatele). Klasické období se vyznačuje nesmiřitelnými boji s Peršany končící porážkou perských dobyvatelů a zrodem athénské demokracie. Dějiny Starověkého Řecka se uzavírají nástupem helénismu, jenž značí pravděpodobný úpadek řecké kultury a nikterak ji neobohacuje.¹¹

Juan Eslava Galán, spisovatel převážně historického žánru, se ve svých publikacích zaměřuje na projevy milostného života, jež byly podloženy archeologickými nálezy

¹¹ GALÁN, Juan Eslava. *Láska a sex ve starém Řecku*, s. 15.

(nápisy, keramika, písemnictví, atd.). O duchovní stránce lásky se příliš nezmiňuje právě proto, že ji zkrátka nelze nijak doložit (kromě několika dochovaných spisů, které byly napsány filozofy, jež řadíme do vyšší třídy řeckého obyvatelstva).

Galán uvádí, že řecký život byl velice rozmanitý, obzvláště pro střední vrstvu, jež si najímala otroky na práci, aby si mohla plně užívat života (rozjímání, sport, filozofie, rozmluvy s přáteli, hostiny a sex). Řekové, dalo by se říci, byli podle historických pramenů v podstatě hédonisté. Dokonce prý ani neměli synonymum k našemu slovu "*hřích*". V masturbaci a souložení nespatořovali špatnost a hlavním záměrem pro ně nebylo podle Galána plození potomků, nýbrž zábava. Cizoložství, znásilnění a kažení mládeže však tolerováno nebylo. Pederastii ponechávám stát bokem, protože nikde jasně není psáno, zda byla společensky uznávána či nikoli. Galán se přiklání k názoru, že zde byla do jisté míry tolerována (avšak s jedincem starším 12 let) a pokládána za určitou formu lásky, která předcházela etapě manželství.¹²

Smyslnou lásku neboli erós však přisuzuje pouze menšině. Domnívá se, že pojem **erós** v řeckém slova smyslu nezahrnoval pouze lásku, ale i sexuální touhu, chuť jíst, pít, zkrátka jakýkoliv podnět spojený s **hédoné**. Pojem erós je zřejmě odvozen od stejnojmenného syna Afrodity, jenž v řeckém lidu evokoval vášeň. Označení "*být dobrý*" bylo spojeno s plněním funkce ve společnosti a pokud ji dotyčný splnil dle očekávání, pak se o něm mohlo říci, že je dobrý. **Krása** se v tomto období podle Galána ztotožňovala s dobrem a stala se i morální kategorií, odtud vzešly výroky typu "*Co je krásné, je dobré*." Spojením krásy a dobra vzniká pojem **kalokagathía**, což znamená "*být krásný a dobrý*", tedy pro všechny přijatelný. Galán je přesvědčen, že Řekové chápali lásku jako tělesné vzrušení, touhu souložit, vydráždění a sexuální hlad. Duševní, pro nás základní stránka lásky, prý čekala na uznání a přijetí více než jedno tisíciletí. Pojmy vášeň a něha nepovažuje za totožné. Převládá u něj názor, že v manželství se **erós** vyskytuje spíše výjimečně, sex se v něm stává prací (**ergon**) a je vykonáván za jediným účelem, plozením potomků. Z jeho díla je následně patrné, že manžel k manželce cítí v krajních případech nenávisť, v lepších případech **filia**, což znamená přichylnost, náklonnost. Tento cit přirovnává k lásce k dceři. Soudí, že sex ve smyslu odreagování se, zábavy a sexuální touhy Řekové provozovali v hostincích s prostitutkami.¹³

¹² Tamtéž, s. 16-18.

¹³ Tamtéž, s. 39-41.

Zamilování se (splynutí duší) pokládá Galán za ryze ženskou záležitost, tudíž podle něj v lásce neexistovala vzájemnost, jak je zřejmé z následujícího úryvku: „*Pohlavně aktivnímu jedinci příslušel jedinec pasivní, sloužící jeho rozkoši.*“¹⁴ Vášnivou lásku popisuje jako máni, strhující pocit, jenž jedince zotročuje, a proto usoudil, že muž v této době nikdy lásku nepřiznával. Manželský pohlavní sex nebyl podle autora v literatuře zdokumentován, za to sexuální praktiky ano. Uvádí např., že Řekové znali všechny polohy při milování, nejvíce si považovali klasickou polohu (muž leží na ženě) a polohu „*na všech čtyřech zezadu*“.¹⁵

Jak lze z historických pramenů vyčíst, zdá se, že žena zastávala v tomto údobí submisivní pozici, jak ze stránky duševní, tak materiální. Neměla prý právo rozhodovat o politických záležitostech, vzdělávat se, ani pracovat, to vše bylo podle historiků doménou mužů. Ženy měly zřejmě za úkol starat se o chod domácnosti, rodinu, manžela, avšak jejich hlavním úkolem bylo plození silných a zdatných potomků. Vypadá to, že se ženské postavení ve společnosti začalo měnit až v etapě středověku. Já si osobně myslím, že nesmíme brát historiky až tak vážně, vycházejí především z archeologických nálezů, které ovšem nikdy nemůžou odhalit kulturní a společenské žití tehdejší společnosti, mohou pouze naznačit vyspělost dané civilizace. Ani listiny, jež byly dochovány, nám nemohou stoprocentně zaručit pravdivost těchto rekonstrukcí antického života.

3.1.1. Pojetí lásky a závislosti u Platóna (427-347 př. Kr.)

Mezi Sokrata a Aristotela datujeme **Platóna**, jenž se v mnoha názorech stal pokračovatelem již zmíněného Sokrata. **Je dualistou** – neustále se proplétá mezi světem skutečným, tzn. jsoucny a mezi světem nadsmyslovým, tzn. ideami. Jeho díla jsou psána především formou dialogu, výjimku tvoří díla *Obrana Sokrata* a *Listy*. Právě díky Platónovi si můžeme přiblížit myšlení Sokratovo, jelikož sám Sokrates není autorem žádného psaného díla, nýbrž zastáncem mluveného slova, rozhovorů. Platónovu tvorbu můžeme rozčlenit do tří období: rané, střední a pozdní. Mezi nejvýznamnější raná díla řadíme dílo *Obrana Sokratova*, díla *Gorgias*, *Protágoras* a *Menón* tvoří jakýsi přechod k druhému období. Mezi střední dialogy řadíme *Faidros*, *Symposion* a *Ústavu* a dialogy

¹⁴ Tamtéž, s. 41.

¹⁵ Tamtéž, s. 169-170.

Filébos, Timaios a Zákony řadíme mezi díla pozdní. **O kráse, lásce a duši** hovoří Platón zejména v dílech *Faidros* a *Symposion*.

3. 1. 1. a) Pojetí lásky a závislosti v dialogu *Faidros*

V dialogu *Faidros* se skrz **Faidra** dostáváme k Lysiově řeči, ve které je hlavní myšlenkou **odlišit milující a nemilující osoby**. Práví se zde, že "*milovník, pokud ustane jeho touha, lituje svých dobrodiní.*"¹⁶ Říká, že milující uvažují o škodách, které jim vznikly kvůli lásce. Nemilující však jednají v souladu se svým míněním, jak by se nejlépe milovaným zavděčili. Milující lidé "*sami uznávají, že jsou spíše nemocni než při zdravém rozumu a že si jsou vědomi své nerozumnosti, ale že se nedovedou ovládati...*"¹⁷ Z celého Lysiova úryvku tedy vyplývá, že milovník klade větší důraz na vlastní, smyslné uspokojení právě pro to, že je zaslepen láskou a nemilující, jenž více používá při rozhodování racionalitu než emocionalitu, tíhne k největšímu dobru před osobními touhami. Milovník je zde zobrazen jistým způsobem jako sobec, protože chce lásku pro sebe, skrýváje milovanou osobu před ostatními lidmi a dáváje přednost osobnímu kontaktu s milovanou osobou před společenským životem. Milovníci podle něj žijí v neustálém strachu ze ztráty milované osoby, proto ji "*uplácejí*" dárky a bojí se osob majetnějších. Další negativum, které skládá Lysias na hlavu milovníkům, jest touha "*po těle dříve, než poznají povahu a než nabudou znalostí i ostatních poměrů...*"¹⁸ Nemilující osoba je podle Lysia mnohem upřímnější a nebojí se říci pravdu. Milovník, ač si je kolikrát vědom pravdy, vysloví úmyslně před svým miláčkem lež, obávajíc se případného zprotivení a konfliktu, jenž může nastat mezi ním a miláčkem. Lysias se, z mého pohledu, vyjadřuje k lásce kriticky, což je patrné i z následujícího výňatku: "*Láska totiž ukazuje takovéto projevy: u nešťastně milujících působí, že pokládají za bolestné, co ostatním lidem nepůsobí útrapy; šťastné pak donucuje, aby se od nich dostávalo chvály i věcem nehodným zalíbení; takže mnohem více se patří milované litovat nežli jim závidět.*"¹⁹

Druhý mluvčí v tomto dialogu, **Sokrates**, se zabývá v první řeči problémem lásky a krásy podrobněji. Zprvu se zaobírá otázkou, jak odlišit milujícího od nemilujícího.

¹⁶ PLATÓN, *Faidros: O lásce*, s. 11.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž, s. 12.

¹⁹ Tamtéž, s. 11-16.

V každém člověku jsou podle něj dva vládnoucí činitelé: **vrozená žádost rozkoši a získané mínění** (spěje k nejvyššímu dobru). Pokaždé jsou tyto složky v nějakém poměru, buď se shodují, nebo si odporují a v konkrétní situaci převládá ten či onen. Předmětem zkoumání je u něj **láska erós**; "*žádost, která bez rozumu ovládne mínění směřující k správnosti...*"²⁰ Lásku prezentuje jako věc spornou, někdy se prý jeví jako největší dobro, jindy jako zkáza pro oba účastníky vztahu. Další otázkou, kterou se Sokrates zaobírá, je "*jaký prospěch nebo škoda pravděpodobně vzejde vyhovujícímu od milovníka a od toho, kdo nemiluje.*"²¹ **Lásku pojímá jako submisivní vztah**, tzn., že jeden z partnerů zaujímá podřadnou pozici, milovník si nikdy nehledá sobě rovného ani převyšujícího své vlastnosti a dovednosti, nýbrž člověka slabšího. Z toho vyvozuje, že milovník musí být žárlivý, snažící se odloučit miláčka od jiných veřejných styků. Takový, jenž se stává jeho jediným společníkem a poručníkem, nárokujícím si ho jen pro sebe. Podle Sokrata by byl milovník nejšťastnější, pokud by jeho milovaný nikdy neměl ženu a rodinu, protože by s ním mohl pobýt co nejdéle. Mezi milovníkem a milovaným dochází k závislosti. Sokrates doslova praví: "*Neboť když se stýká starší s mladším, ani ve dne ani v noci ho rád neopouští, nýbrž je hnán nutností a vášní, která jemu sice dává za svého vedení ustavičně rozkoše tím, že milovaného vidí, slyší, dotýká se ho a všemi smysly ho vnímá, takže mu s libostí oddaně slouží.*"²² Dále však dodává, že pokud se milovník k miláčkově nebude chovat sobecky výše zmíněným způsobem, tak "*za stejných okolností je třeba vyhovovati spíše milovníku než nemilujícímu.*"²³

V druhé řeči Sokrates nejprve odmítá Lysiův výrok, že by se mělo vyhovovat spíše nemilujícímu než milovníkovi. Praví se zde: "*Není pravdivá řeč, která tvrdí, že má-li někdo milovníka, musí spíše vyhovovati nemilujícímu, a to z toho důvodu, že onen šílí, tento však je zdravé mysli.*"²⁴ Aby zde tento výrok objasnil, zabývá se šíleností. Šílenost nepojímá negativně jako většina filosofů, ale pozitivně, říká, že prostřednictvím šílenosti můžeme dosáhnout největších dober, pokud je nám posvěcena Bohem. **Šílenost** dělí na dva druhy, a to **božskou**, vznikající odlučováním od obyčejných pravidel a **lidskou**, vznikající z lidských nemocí. Tu božskou dále dělí do čtyř typů: **prorocká šílenost (Apollon)**, **zasvěcovací šílenost (Dionýsos)**, **posedlost a šílenost pocházející od Múz** (emocionalita vzniklá při pohledu na básnickou či jinou uměleckou tvorbu)

²⁰ Tamtéž, s. 19.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž, s. 21.

²³ Tamtéž, s. 18-25.

²⁴ Tamtéž, s. 25.

a šílenost vznikající rozpomináním duše čili **erotická šílenost** (po zhlédnutí pozemské krásy se rozpomene na tu opravdovou, darem od Eróta a Afrodity). Poslední uvedenou šílenost propojuje s milovníkem a milovníka poté definuje jako "*toho, kdo miluje krásno a je účasten této šílenosti.*"²⁵ Od šílenosti přechází k **duši**, jíž pojímá jako nesmrtelné a nevzniklé jsoucno. Zde se setkáváme s přirovnáním duše ke spojení okřídleného spřežení dvou koní a vozataje. Jeden kůň dobrý, ale druhý nikoli (pouze bohové mají všechny složky protkané dobrotí). Toho dobrého koně popisuje jako bílého, nesmělého, poddajného, poslušného vozatajovi, druhého jako koně tmavé barvy, svalnatého, nepoddajného a takového, jenž nedbá vozatajovým rozkazům a koná dle svých potřeb. Bílý kůň představuje vůli, černý kůň představuje žádost a vozataj rozum. Vozataj má za úkol udržovat oba koně v rovnováze včetně sebe, jen tak se docílí skutečné lásky. **Krása** jedince nespočívá podle něj (i Platóna) pouze ve fyzické zdatnosti a není proto pouze vnější, mnohem důležitější roli spatřuje v kráse skryté, vnitřní, díky níž se přibližujeme ke kráse samotné. Krásu spojuje s láskou, což je patrné odtud: "*...ten, kdo miluje krásno a je účasten této šílenosti, nazývá se milovníkem.*"²⁶ Předpokládá, že jestliže budou u člověka převládat dobré složky duše a přivedou jej ke zřízenému životu a filosofování, prožije dotýčný život blaženě, majíc sebe pod kontrolou, tak po skončení pozemského života znovuzíská jeho duše perutí a lehkosti. Bez perutí, ovšem s náběhem k opeřování, vzejde podle Sokrata člověk nefilosofující, ale žádostivý cti, tedy také dobrý.²⁷

3. 1. 1. b) Pojetí lásky v díle *Symposion*

V díle *Symposion* Platón odkrývá mj. **teorii krásna, lásky a dobra**. Úvod psaný Františkem Novotným mi sloužil jako výborné předporozumění k samotnému textu *Symposion*. Od výkladu pojmu *symposion*, po osobnosti a jejich řeči, které nemají stejnou váhu, a proto je nutné mezi nimi rozlišovat.

Symposion se běžně, ale mylně, překládá jako "*hostina*". Ve skutečnosti *symposion* představuje družnou zábavu, která následuje po hostině. Není to klasická pitka, odlišuje se od ní svou obřadností, jež tvoří např. zahajovací modlitba. Za zakladatele literárního žánru *symposií* bývá kromě Platóna považován Xenofón, protože není jasné,

²⁵ Tamtéž, s. 31.

²⁶ Tamtéž, s. 31.

²⁷ Tamtéž, s. 7-48.

kdo z nich napsal svůj Symposion dřív. Hlavními mluvčími jsou zde Faidros, Pausanias, Eryximachos, Aristofanes, Agathon a Sokrates. Erós představuje u Řeků mužského boha, je to symbol pravé mužnosti spojující muže s muži (jinochy a chlapani), kde není pro ženy ani ženskost místo. Erós Platónovi ukázal cestu k poznání. Jako další cestu k poznání zmiňuje vědeckou cestu skrz dialektiku. Lásku k ženě zřejmě Platón nikdy nepoznal. Jeho nejlepším přítelem, láskou i osudem se stal Dión, s nímž se poprvé setkal v Syrakúsách (Platónovi bylo 40 let). Příběh je podáván nepřímo skrz Apollodéra, jenž jej zase slyšel od jednoho účastníka oné hostiny, Aristodéma. Tento umělecký záměr nespočívá pouze v řečech samých, ale i ve vylíčení vnějších událostí, čímž je např. opoždění Sokratovo a nečekaný příchod Alkidiada. Tyto okolnosti připravují vstup Sokratovy řeči a dávají jí půvab a hodnotu. Všechny předchozí řeči jsou spojeny s mluvčími a představují spíše jejich či obecné mínění. Teprve Sokrates a jeho řeč prezentuje pravdu, už jen tím, že řeč ve skutečnosti není jeho, ale že ji převzal od mantinejské věštkyňe Diotimy. Z každé řeči však Sokrates s něčím souhlasí a něco zase vyvrací. Faidros pojímá Eróta jako velikého boha, Sokrates ho pojímá jako velikého daimóna. Pausanias a Eryximachos zakládají svou řeč na rozdělení pojetí Eróta na dva, Sokrates oba Eróty sjednocuje a podržuje jednotu. Aristofanes omezuje Eróta *"hranicemi smyslů a lásku vykládá jako touhu po bývalé jednotné přirozenosti; výklad Sokratův dává lásce cíl nadmyslový."*²⁸ Agathón pojímá Eróta jako symbol *"nejvyšší dokonalosti a krásy"*, Sokrates zase upozorňuje na to, že Erós je předně *"touha, projev nedostatku"*, touha po dokonalosti, ne dokonalost sama. Od Aristofana Sokrates přejímá myšlenku po sjednocení dvou polovic, jež dříve byly jednotou, avšak dává tomu nový rozměr, tyto polovice podle něj nebyly dříve jednotou, kterou spojuje Erós, nýbrž *"je to nadmyslná skutečnost, kterou hledá člověk jako pravou vlast toužící duše."*²⁹

Úvod, již je prezentován oslavou Eróta, odhaluje útržkovité obecné představy o lásce a kráse. Skrz **Faidra** se z tohoto textu dozvídáme o studu. Stud definuje jako nějakého činitele, jenž vede ke správným věcem; pokud člověk podle něj nekoná dobře, tak se bojí odhalení; a nejvíce se prý bojí odhalení před milujícími lidmi, majíc strach z jejich opuštění a ztráty miláčků. Nepřímo se tedy dostává k síle lásky, jež prý lidem vdechuje Erós. Domnívá se, že pro svou lásku lidé udělají cokoli, klidně i zemřou, při-

²⁸ PLATÓN, *Symposion*, s. 8.

²⁹ Tamtéž, s. 5-10.

čemž Faidros nerozlišuje, zda se jedná o muže či ženy. Eróta tedy pojímá jako boha, jenž patří k jedním z nejstarších a nejmocnějších.³⁰

Pausanius je přesvědčen, že *"nic není samo o sobě krásné, nýbrž takovým se stane úkon podle toho, jak je konán..."*³¹ Tímto však opomíjí záměr a lze z toho vyvodit, že i činy se špatným záměrem, které by byly vykonány krásně, by se staly krásnými, což nedává smysl. Láska jako taková podle něj působí *"zcela náhodně"*, následně hovoří o lásce prosté, která miluje více těla než duše, kde se nerozlišuje intenzita a domnívá se, že je stejná jak mezi muži, tak i mezi mužem a ženou, jeví se mu více jako pudová láska, nepozorujíc krásu. Hlásá, že tento typ lásky nám přináší *"Obecný Erós"*, již je synem *"Obecné Afrodity"*. Pak však existuje tzv. *"Nebeský Erós"*, syn *"Nebeské bohyně"* a ten nám z jeho pohledu odkazuje mnohem hodnotnější lásku, pravou lásku, čímž není nic jiného než láska k chlapcům³², láska objímající přirozenou sílu a rozumnost. Nicméně, tato láska nebyla všude v Řecku dovolována, zmiňme např. Iónii, kde se pokládalo za ošklivé být po vůli milovníkovi, hlavním důvodem prý byla vláda barbarů a jejich samovládne řízení. Obecně je podle Pausania v této době považováno, že *"krásnější je milovati veřejně než potají a milovati právě nejlepší jinochy z nejlepších rodin, i kdyby byli ošklivější než jiní..."*³³ Vysvětluje, že milovník je povzbuzován v tomto konání a je přesvědčován, že nedělá nic ošklivého. Dokáže-li to, je to čest, selže-li, je to hanba. Milovníkovo chování, často ponižujícího, doprošujícího a otrockého charakteru, nenáleží nikomu jinému; kdyby takhle chtěl někdo jiný konati za jiným účelem, např. za vidinou bohatství, pokládá se to za ošklivé a nepřipustné, doplňuje. U milujícího má toto chování jistou krásu, půvab. Dále Pausanius upozorňuje na duševní krásu a cení si jej více než krásy tělesné, neboť krása tělesná věkem ochabuje, ale duševní krása je neměnná. Láska k chlapcům je u něj spojována se zdokonalením určité vlastnosti a měla by, podle jeho názoru, být uzavírána jen mezi takovými muži, kteří se mohou od toho druhého v něčem zdokonaliti, nejedná se tedy výhradně o emotivní záležitost, nýbrž o vzájemnou pomoc, podporu, poznatkovou spřízněnost.³⁴

Eryximachos rozšiřuje působnost Eróta na celou přírodu a odlišuje touhu a lásku ve všem živém a touhu a lásku v nemocném. Lásku propojuje s rozličnými vědami.

³⁰ Tamtéž, s. 22-23.

³¹ Tamtéž, s. 24.

³² Pojmeme „chlapec“ se myslí dospělý muž. Dospělost podle antického smýšlení začíná v době prvního růstu vousů, proto je to nazýváno láskou rozumnou (rozum je spojován s dospělými lidmi).

³³ Tamtéž, s. 26.

³⁴ Tamtéž, s. 24-28.

Lékařství definuje jako "vědu o touhách těla", hudební umění jako "nauku o touhách týkajících se harmonie a rytmu".³⁵

Aristofanes se uchýlil k historii vývoje pohlaví. Zmiňuje "mýtus o trojím pohlaví" – mužské, ženské, obojí. Lidé podle tohoto názoru měli zprvu oboje pohlaví, ale jelikož byli vůči bohům velice bujní, silní a žili v nepokoji, tak je bohové rozpůlili, aby je oslabili, tudíž jeden člověk vlastnil pouze jedno pohlaví a láska je ono hledání druhé polovice, aby se mohli spojit v jedno. Z toho lze vyvodit, že láska je snaha a touha po celku.³⁶

Agathón ztotožňuje lásku a lásku ke kráse, ošklivost prý lásku vzbuzovat nemůže. Z lásky ke krásnu podle něj vzešlo veškeré dobro.³⁷

Nejdůležitější a zároveň nejhodnotnější proslav nalézáme v **Sokratově řeči o lásce a kráse**, s níž se zosobňuje **Platón**. Zaprvé uvádí na pravou míru, že touhu můžeme mít i po věcech, které již máme, protože toužíme po tom, abychom tytéž věci vlastnili i v budoucnu. Zadruhé odhaluje teorii krásna a lásky, jejíž vznik připisuje mantinejské ženě Diotimě. V úvodu své řeči praví, že jsoucna nemají pouze dvě strany jako mince, nejsou jen krásné nebo ošklivé, je i něco mezi tím, proto pokud o něčem pravíme, že to není krásné, automaticky z toho podle Sokrata nevyplývá, že je to ošklivé. I to co není moudré, nemusí býti hned nevědomé, i zde přebývá něco mezi tím. "*Zlo nevědomosti spočívá v tom, že člověk, který není krásný a dobrý, ani moudrý, si o sobě myslí, že je dokonalý. Tak nikdo, kdo necítí svého nedostatku, netouží po tom, čeho nedostatku necítí.*"³⁸ **Lásku nutně propojuje s krásou a dobrem**. Lásku definuje jako vlastnit dobro nepřetržitě, je to plození v krásnu, tělesné i duševní. Lásku svazuje s nesmrtelností, jež podle něj vzniká plozením, poněvadž zásluhou plození ze spojení muže a ženy vzniká potomstvo, které dále nese kus nás samých a jelikož i toto naše potomstvo vyroste a má další potomstvo, spěje tento proces donekonečna. Zde se Platón dostává skrze Sokrata k proslulé **teorii krásna**. Ta je asi podle mého mínění z celého jeho učení nejvýznamnější. Říká, že v mládí musí člověk chodit za krásnými těly, nejprve se musí naučit milovat jedno krásné tělo a zde plodit krásné myšlenky. Od jednoho krásného těla shledává více krásných těl, leč je nutné poznati, že krása každého těla je odlišná a není jedna a táž. Po tomto uvědomění se daný jedinec stane milovníkem všech

³⁵ Tamtéž, s. 29-31.

³⁶ Tamtéž, s. 33.

³⁷ Tamtéž, s. 41.

³⁸ Tamtéž, s. 49.

krásných těl, která ho přivedou ke kráse duševní; ta jest cennější než krása tělesná. Díky péči a lásce k duši vysvitne člověku idea plodit takové myšlenky, jež by dělaly lidi lepšími. Odtud vidí krásu jevící se v činnostech a zákonech, která později přechází v krásu poznatků a pokud dojde až sem, může uvidět krásu samou, ta je neměnná, věčná, vždy ze všech stran a úhlů pohledu krásná.³⁹

Zdá se, že teorie existence abstraktních, nadsmyslových jsoucen o sobě samých nemá u Platóna věčného trvání. Na sklonku svého života v dialogu *Parmenidés* se zabývá problémy, jež vznikly právě oddělením dvou světů. Zde to vypadá, že svou teorii idejí odvolává a zastává názor, že nadsmyslová jsoucna, tzn. idea krásy, dobra, spravedlnosti neexistuje sama o sobě, ale prostřednictvím konkrétních jsoucen, což znamená, že krása jako taková neexistuje, pouze prostřednictvím krásných věcí.⁴⁰ Z toho pak vyplývá, že prvním, kdo na toto upozornil, nebyl Aristoteles, jak se mnozí domnívají, ale sám Platón si byl tohoto faktu vědom.

3.2 Milostný a společenský život ve Starém Římě podle Eslavy Galána

Římané podle něj měli své vlastní dějiny, hodnoty a normy, i když později převzali mnoho od Řeků. Galán Římány popisuje jako lidi uvrhující se především do tělesných rozkoší, zaměřující se více na sexuální, tělesnou lásku než na duchovní, někdy nazývanou pravou láskou.⁴¹

Gallán se domnívá, že Římané nepokládali sex za něco ošklivého, hříšného, odporujícího víře nebo znechucujícího tamní božstvo. Sexuální aktivity z jeho pohledu byly považovány za pramen pravé slasti, chápaný jako přirozený jev a "*co je přirozené, nemůže být neslušné*"⁴². Konstatuje, že lásku Římané definovali jako vrozený jev, jež je spjatý s člověkem. Stejně jako Řekové, se prý přikláněli z hlediska partnerské lásky spíše k homosexuální lásce, teprve v pozdějších dobách postavili heterosexuální vztahy na stejnou roveň k homosexuálním.⁴³

Římské dějiny chronologizuje do tří údobí: **raný Řím** (primitivní, chudý, vesnický sahající až do 3. stol. př. Kr.), **dobyvatelský Řím** (zjemnělý, rostoucí, bohatnoucí,

³⁹ Tamtéž, s. 45-57.

⁴⁰ ROBINSON, Dave, GROVES, Judy. *Platon*, s. 81-83.

⁴¹ GALÁN, Juan Eslava. *Milostný život ve starém Římě*, s. 9.

⁴² Tamtéž, s. 13.

⁴³ Tamtéž.

3.-1. stol. př. Kr.) a **císařský Řím** (od 1. stol.). V jednotlivých obdobích se měnila celá kultura, tradice i společenský život občanů. Archaický Řím dělil obyvatele na **patricije** (plnoprávní, vznešení) a **plebejce** (potomci otroků a přistěhovalců). Původní Řím mu připadá strohý, hrubý bez náznaku jakékoli citovosti a milostivosti; to se podle něj promítalo i do mužských ctností, např. **mužnosti, vytrvalosti, důstojnosti**, v sexuální sféře je to např. **puđicita**, jež v sobě skýtala ukojení tělesných sexuálních potřeb s cílem dosáhnout požadované rozkoše, bez citu a ohleduplnosti vůči sexuálním objektům, leč sobecké uspokojení patřící výhradně mužům. Mužnost dává do rozporu s pasivní homosexualitou a tím si vysvětluje tutlající chování, kdy byl pasivní jedinec nucen projevovat se navenek jako aktivní jedinec, aby jím nebylo opovrhováno. Dále se domnívá, že sexuální praktiky nesloužily jen k rozkoši, ale že mohly být i trestem a ponížením pro cizoložníky a zloděje, již byli za své činy potrestáni násilným análním stykem, v té lepší variantě byli donuceni k orálnímu styku. Galán zastává názor, že staří Římané byli vychováni mravně, konvenčně a účelně, rozkoš byla dominantou aktivního jedince a že žena neměla žádná práva, doslova píše: "... *byla věčně nezletilá a přecházela od závislosti na otci k závislosti na manželovi.*"⁴⁴ Nebyla ani společensky aktivní a muži byla často nazývána jako "*předmět rozkoše, břicho národa*". Příslušela jí podle něj péče o domácnost, děti, a ve volném čase soukala a předla. Ženy v této době nedbaly o zevnějšek ani o hygienu, holení či líčení (kromě nevěstek), pokračuje. Z jeho reflexe je patrné, že **manželství** směli uzavírat pouze ti urození, tedy patricijové, plebejcům toto nebylo umožněno, ti mohli žít maximálně "*na hromádce*". Dále, že manželství bylo ryze soukromou záležitostí, takže se neuzavíralo z lásky, často bylo zjednané už v dětství a byla to podle něj jakási nutnost za účelem zplození nových potomků, ke které nebylo třeba jakéhokoli dokladu či matričního zápisu (výjimku tvořila smlouva o věnu). Manželství, jak je psáno v jeho knize, nabývalo platnosti v době pohlavní zralosti, u dívek v období první menstruace (kolem 12 let), u chlapců do 17 let. Manžel prý mohl udržovat mimomanželský poměr, žena však nikoli, jelikož by to bylo považováno za cizoložství.⁴⁵

V **1. stol. po Kristu**, jak zmiňuje, se prý společenská situace začala pozvolna měnit, ženy se emancipovaly a společensky vyrovnávaly mužům, dodává. Vlivem prý byla řecká kultura, jež sem pronikala od 2. stol. př. Kr., přinášejíc cit, díky němuž na předmět lásky, pasivního jedince, bylo pohlíženo s přiměřenou úctou a bráno v potaz

⁴⁴ Tamtéž, s. 26.

⁴⁵ Tamtéž, s. 17-19, 26-27, 34-35.

i jeho pocity a touhy. Velký krok, který spěl k osvobození žen od mužské nadvlády, spatřuje ve vzpouře žen z r. **195 př. Kr.**, kdy se ženy dožadovaly **zrušení Oppiova zákona**, jenž jim zakazoval nosit různobarevné šaty. Ženy prý odmítly rodit další potomky, dokud nebude tento zákon zrušen. Samozřejmě jim bylo vyhověno, protože Řím, jak říká, potřeboval nové válečníky, bojovníky, dobyvatele a správce říše. To je pro něj hlavním důvodem, proč se žena poté tak rychle začlenila do společenského života, zajistila si nárok na vzdělání (řečtina, poezie, tanec) a celkově se zjemnila, začala se líčit a všelijak krášlit, depilovat (pryskyřičné obklady), nárokovala si vlastní majetek (dědičná práva) a měla přístup k rozkoším. K **cizoložství** se staví jako k běžné záležitosti, jež je na denním pořádku. Trestání popisuje jako symbolické (o trestu rozhodoval její otec, manžel byl jen jejím uživatelem), její otec jí přidělil poručníka, který ji měl hlídat, avšak ona ho prý mohla kdykoli změnit a doplňuje, že nejednou se stávalo, že jí jmenovala právě svého milence. Mravy se podle Galána celkově uvolnily, muži toužili po ženské kráse a nahotě, homosexualita šla stranou. Galán připouští i existenci **rozvodu**, jenž považuje za stejně soukromou záležitost, jako manželství. Nejprve byla pouze mužskou doménou, hlavními důvody byly např. manželčina nevěra, poté prý stačilo, aby jeden z manželů nechtěl a svazek byl zrušen. Zdůrazňoval fakt, že "*rozvedená žena je naprosto svobodná.*" Nevěstince tedy nesloužily jen mužským chtíčům, ale i ženským. Nejváženějšími gigoly této doby byli podle něj eunuchové, kteří byli vykastrování v dospělosti, jelikož kastrace v dospělosti nezabraňovala sexuálním rozkoším, pouze oplodnění a tomu se ženy rády vzdalovaly. Povolená ženská rozkoš způsobila podle Galána to, že byly odhaleny sexuální meze mužů, a proto si ženy začaly vyhledávat sexuálně výkonnější milence, cíl spatřoval v dosáhnutí maximálního uspokojení.⁴⁶

V **2. stol. po Kristu** nastává změna mentality, kterou přináší **stoicismus** a **křesťanství**. Tato změna symbolizuje návrat k dřívějším hodnotám, nově přináší askezi a umravňuje tehdejší "*zkaženou*" společnost.

3.2.1. Ovidiovo (43 př. Kr. – 18 po Kr.) pojetí lásky

Asi nejvýznamnějším římským literátem, zachycujícím římskou lásku, mravy, tradice a kulturu, byl Ovidius díky díle *Umění milovat*. Z úvodu, jenž napsala Eva Stehlíková, se dozvídáme něco málo o tehdejších básnících. Tito zmiňovaní básníci (Cicero,

⁴⁶ Tamtéž, s. 62-68, 79-88.

Vergilius, Horatius aj.) se zabývali básněmi milostného žánru, rozkoše Římanů a slastmi všeho druhu. Pouze Vergilius byl líčen jako umírněnější, netoužící po nesmrtelnosti a neodporující Augustovské představě ideálního římského občana. Autorka v úvodu dodává, že z Ovidiova osobního života toho není moc známo. Zmiňuje jen málo faktů, např. to, že většina milostných elegií byla věnována jakési Corinně, o které dodnes nemáme žádné zprávy. Dále víme, že zapudil dvě manželky a nakonec žil ve vyhnanství, ale nevíme ani kvůli které básni. Běžně se říká, že byl vyhnán právě kvůli básni *Umění milovat*, ale jsou to čiré spekulace bez podložených faktů, jelikož od napsání díla *Umění milovat* do vyhnanství uplynulo 8 let. Ovidius se zabývá tématem, co je láska sama o sobě, tudíž předmětem básní je hlavně láska, ne milovaná bytost, tedy aspoň podle Stehlíkové. Ovidius nepojímá lásku jako cit, ale jako hru, kde je důležité znát její pravidla.⁴⁷

Dílo sloužilo jako příručka pro začínající milovníky, bylo psáno jasně, jednoduše a přitom výstižně. Estetičtější ráz přidává fakt, že je dílo psané ve verších. Ovidius se zaměřuje spíše na tělesnou rozkoš a otázky s ní spojené, než na duchovní složku lásky. Dílo je rozděleno do třech částí (respektive knih). Prvou tvoří *Rady mužům, jak dívku získat*. Zde se dočítáme návody, jak dívku hledat (zmiňme např. tržiště, veřejné slavnosti, divadla aj.), jak upoutat dívčinu pozornost (drobné pozornosti). Umění získat předpokládá u muže předně sebedůvěru a roli dobyvatele, následně dobré vztahy s bližními oné vyvolené, uplácení dary, uchvacování dopisy, výmluvnost, vytrvalost a trpělivost a svůdník by neměl ani opomenout pečovat o svůj vzhled.⁴⁸

Druhá část *Rady mužům, jak si udržet dívku* obsahuje např. rady typu být dobrým společníkem, předcházet sporům a hádkám, partnerskou toleranci, vlídnost, z materiálního hlediska dávat dary (od jídla, např. kaštiny, hrozny po oslavující básně), nakonec zmiňme pocit svobodného rozhodnutí a lichocení. Z mravního principu si považují toho, že Ovidius zmínil laskavou péči v době dívčině nemoci, projev oddanosti a věrnosti. Ovidius prohlašuje, že odhalená nevěra každou zničí, proto pokud si plánujeme být partnerovi nevěrný, je dobré ctít jistá pravidla, aby nevyplavala na povrch, např. nesjednávat schůzku na stejném místě, ale volit u každé dívky jiné místo, pečlivě kontrolovat své chování, projevy a zahlazovat stopy (pálit psaní).⁴⁹

⁴⁷ OVIDIUS. *Umění milovat*, s. 9-13.

⁴⁸ Tamtéž, s. 23-26, 30, 38, 43, 48, 51-53.

⁴⁹ Tamtéž, s. 81, 84, 86, 91-93, 95, 98-99

Ve třetí části *Rady ženám* se dozvídáme o nutnosti znalosti milostných taktik, díky kterým se žena nenechá snadno lapit, tudíž otevře srdce jen tomu "pravému" bez zbytečného zklamání láskou. Pro ženu je nutné pečovat o vzhled, tudíž správné líčení, oblékání, péče o pleť a vlasy. Důležité je také pro ženu umění smíchu, pláče a mluvy, umění chůze, umění hudby a zpěvu, literární vzdělání (milostná poezie), umění tance a ladného pohybu a umění interakce při společenských příležitostech. Ovidius také varuje ženy, aby si dávaly pozor na muže s narcistními sklony, již v nich hledají uspokojení především pro své touhy a chtíč a jejich láska je podle něj nestálá a přelétává. Ženy by při výběru partnera měly zohlednit věk. U mladých mužů hrozí přelétavost, ale plusem je větším vášnivost. U zkušených vyzdvihuje zralost (lépe snesou kritiku), moudrost (lépe vědí, co chtějí než mladíčkové) a celkově větší jistotu.⁵⁰

Eslava Galán také zmiňuje ve své knize *Milostný život ve starém Římě* vlastní podání Ovidia. Hovoří o něm jako o autorovi, jenž mj. otevírá nadčasová témata, jako např. zamilování se do dvou dívek najednou, možnosti antikoncepce, kde stojí pevně nohama na zemi a odvrhuje magická zaříkadla a pověry a naopak si považuje vědecké alternativy, kterou je např. vlněný tampon napuštěný látkami, které se užívají pro zmírnění bolesti nebo leptavými látkami. Dále u Ovidia zdůrazňuje rady a triky, jak se zbavit neopětované lásky. V první řadě navrhuje odloučení se od milované osoby za každou cenu: "*Dary, kteréš ji dal, ať bez soudu pěkně si nechá./ Obvykle nevelká ztráta přináší veliký zisk.*"⁵¹ Dalším řešením je zabavit se určitou činností: právo, politika, vojsko. Uklidňujícím faktorem je i dostatečný odpočinek, klid a spánek a nejideálnější alternativou je cestování, avšak nepřiliš dostupné pro každého. Jiné doprovodné alternativy spočívají ve vymanění se z milostného rozčarování. Mezi takovéto řadí např. zveličení nedostatků milované osoby, připomínání si špatných chvil, nebo naopak abnormální vstřícnost a přesycení sexem, které vede ke znechucení. Posledními možnostmi, jež odhaluje, je najít si milenkou či simulovat příznaky nezamilovanosti, autosugesce a herecké výkony nás mohou přivést k vytyčenému cíli.⁵²

Je pozoruhodné povšimnout si rozdílů, ke kterým se dostaneme, když si přečteme originální knihu od Ovidia *Umění milovat*. Eslava Galán velice Ovidia zjednodušil a dezinterpretoval podstatu jeho díla. Píše např., že Ovidius se v díle zabýval pouze tělesnou rozkoší, což není tak úplně pravda. Kdyby se zabýval pouze tímto, proč by tedy

⁵⁰ Tamtéž, s. 133, 135, 137-139, 144-147, 149, 154, 162.

⁵¹ GALÁN, Juan Eslava. *Milostný život ve starém Římě*, s. 185.

⁵² Tamtéž, s. 180-186, 197.

dával např. rady, jak si udržet dívku? Proč by ve svém díle zmiňoval toleranci v partnerském vztahu, trpělivost, oddanost, vstřícnost a nápomocnost hlavně v období dívčiny nemoci a jiné rady? Rozhodně ne proto, aby si ženu, potažmo dívku, mohl muž udržet z ohledu výlučně sexuálního. Osobně si spíše myslím, že tato Ovidiova kniha by mohla být příručkou pro kladný manželský život i dnes.

4 STŘEDOVĚK

Tímto pojmem ohraničujeme etapu počínající pádem Západořímské říše (476 po Kr.) a konče objevením Ameriky Kryštofem Kolumbem r. 1492. Hlavní historické dění se přesouvá, na rozdíl od antiky, do západní a střední Evropy. Rozvolněná kultura, mravy a společnost se opět zklidňují a člověk, jakožto subjekt, ustupuje do pozadí především kvůli narůstajícímu vlivu křesťanství. Do popředí se dostává idea Boha, v této době z velké části křesťanského.

4.1 Láska ve středověku

Láska v období středověku dostává novou podobu. I když se zaměřuje spíše na Boha, získává novou hodnotu, vznikají nové pojmy (např. hřích) a celkově nové společenské standardy. Největším přínosem této doby je oddělení tělesné a duchovní lásky, jež by měla být pro člověka nejvýznamnější a nejhodnotnější.

V této kapitole se budu opírat opět o publikaci Juana Eslavy Galána, avšak doplním historický přehled o novější studie, konkrétně o publikaci francouzské spisovatelky zabývající se též touto problematikou, Leah Otis Cour.

Historické prameny nám ukazují, že **křesťanství** neholdovalo vzestupu až v období středověku, nýbrž už koncem starověku. Křesťanství vzniklo přibližně v 1. st. po Kristu a ve 2. st. proniklo i do Římské říše, kde se velmi rychle šířilo a zásadně měnilo společenské normy a tradice. Největším otřesem pro polyteisticky uvažující Římany byl **konec 2. st. přinášející asketismus**. Pohlavní styk už nebyl, jak je patrné z historických pramenů, tak přístupný jako dřív, člověk byl nucen se umravňovat, byl kladen důraz na sebeovládání, zdrženlivost a potlačování smyslů. První sexuální zkušenosti byly nutně spjaty s uzavřením manželství, jak praví Bible. Pokud se sex provozoval mimo manželský svazek, jednalo se o hříšné počínání protivící se Bohu, nazývané smilstvem. Významným mezníkem pro křesťanství se stal **rok 313**, ve kterém císařové, v Západořímské říši to byl Constantinus a ve Východořímské říši Licinius, vydali **Milánský edikt**, jímž bylo křesťanství zrovnoprávněno s ostatními náboženstvími. Mnozí (včetně mě) se domnívají, že morálka tamějších lidí i církevních představitelů byla pou-

ze povrchní. **Sv. Augustin** dovršil tuto morálku tvorbou učení o dědičném hříchu. Sexuální styk nebyl podle Bible rozkoší, nýbrž nutností směřující za jedním jediným účelem, totiž plození potomků. Nový pohled, i když stále velmi silně ovlivněn křesťanstvím, byl zprostředkován ve 13. stol. **Tomášem Akvinským**.⁵³

Novější studie prokazují, že ve vrcholném a pozdním středověku nabýval manželský pár vyšších hodnot. Změny se projevovaly v dědickém řízení, stále častěji ze závěti po zesnulém muži dědila žena. "*Oprávněným dědicem už nebyl bratr, nýbrž dítě, a nejlepší zárukou ochrany práv dítěte byla matka.*"⁵⁴ Žena podle těchto studií nabývá celkově vyššího postavení, má prý dokonce právo rozhodovat o svém manželství. Dále se v nich píše, že v pozdním středověku existoval podobný finanční systém, jímž je dnes společné jmění manželů, a byl hojně využíván. Podle Otis-Cour v manželském svazku sice majetek obou manželů nadále spravoval manžel, avšak v případech manželovy absence, měla toto právo i jeho manželka. Přiznává, že ve vyšších vrstvách se tyto "*pokrokové*" tendence uplatňovaly méně než ve vrstvách nižších, takže šlechta a vyšší patricijské rodiny dávaly přednost tradici odděleného majetku a endogamie. Manželství podle ní mohli uzavírat všichni, bez ohledu na výši majetku, původu, pohlaví či jiných společenských důvodů. Výjimku prý tvořilo pouze duchovenstvo, které mělo zákaz uzavírat manželství. Křesťanská koncepce manželství trvá na dodržení trvalé monogamie. Cizoložství podle tohoto zdroje už nebylo trpěno ani u mužů a muž ztratil právo jednostranně zapudit ženu, proto se domnívá, že po nevěře mezi manžely docházelo mnohem častěji k usmíření než k veřejnému potrestání či pomstě. Z toho vyvozuje, že i prostituce se začala omezovat, až prý nakonec došlo k uzavření veřejných nevěstinců. Na druhou stranu se nás snaží přesvědčit, že i tato doba v sobě skýtá větší míru tolerance, než se nám na první pohled zdá. Jako příklad tolerance uvádí např. mírnější postoj k menstrující ženám, mnohem větší míru konsensualismu obou partnerů při uzavírání manželství a celkové rozšíření práv širším vrstvám společnosti. Vrcholný středověk jejíma očima odkrývá manželství jako spojení, jednotu dvou srdcí v jedno, dvou vůlí v jedno a dvou osob v jednu. Všimá si, že i v literatuře se začíná více psát o duchovním souznění dvou jedinců, spravedlnosti a míru, jež by měly více provázet manželský vztah, než tomu bylo předtím. Následně předkládá jako pádný důkaz interpretace jiných autorů; např. Lawrence Stone prý píše o "*přátelském manželství*" v 18. stol. a John Baconthorpe byl již ve 14. stol. toho názoru, že úlohou manželství není výhradně plození

⁵³ Tamtéž, s. 217-220.

⁵⁴ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: Dějiny partnerských vztahů ve středověku*, s. 145.

potomků, avšak prožitek klidného a správného života s milující osobou. Alan MacFarlane podle ní vytváří malthusiánské pojetí manželství, pro něž jsou charakteristické tyto znaky: "svobodný souhlas, monogamie, rovnost, nerozlučitelnost, neolokalita a relativizace významu dětí".⁵⁵

Otázkou zůstává, kolik z těchto idejí, představ a hodnot daných na papíře, se skutečně ve středověkém manželském páru uplatňovalo a kolik zůstává čirou fikcí. Pravdu se asi nikdy nedozvíme a nezbyvá nám nic jiného než pokus o přibližnou rekonstrukci tehdejších mravů, potažmo celé kultury prostřed. archeologických nálezů, zachovalých spisů a dokumentů pocházejících z této doby. Avšak pochybuji o tom, že tyto historické rekonstrukce a studie skýtají alespoň padesát procent pravdy, co se týče milostného společenského života.

4.1.1 Fenomenologická a ontologická analýza Tomáše Akvinského (1225-1274)

Významným teoretikem lásky v období vrcholného středověku byl Tomáš Akvinský, často také nazývaný Aquinatus, Aquinata nebo Tomáš. O lásce se vyjadřuje v mnoha dílech, avšak závěrečnou podobu jeho nauky můžeme nalézt v knize Teologická suma.

Ve své nauce o lásce využívá, jak fenomenologickou, tak ontologickou analýzu, ta však převažuje. **Fenomenologická analýza** se zaměřuje na rozbor lidského chování a prožívání z vnějšího pohledu pozorovatele (s jeho veškerými znalostmi a zkušenostmi). Láska je zde definována jako "*kladný, silný emocionální vztah k jiné osobě, ideji, věci i k sobě samému*".⁵⁶ **Ontologická analýza** se zabývá způsobem bytí. Jejím úkolem je "*odhalit důvody a příčiny jevů v dané oblasti jsoucna*".⁵⁷ Tomáš se snaží nejen odlišit lásku od ostatních psychických aktů, ale zároveň ji zasadit do celkové struktury lidské aktivity. Rozlišuje **procesy poznávací** (=kognitivní) a **procesy snaživé** (=apetitivní). Při poznávání dochází ke sjednocení poznávajícího s poznávaným v sobě, zatímco ve snaživosti se jedná o pohyb mimo subjekt. Lásku řadí do oblasti snaživosti. Poznání dělí na **poznání smyslové**, ve kterém se vyskytují dva typy mohutností, a to **vnější** (zrak, sluch, hmat, čich sluch) a **vnitřní** (fantazie, hodnotící a sjednocující smysl) a **po-**

⁵⁵ GALÁN, Juan Eslava. *Milostný život ve starém Římě*, s. 145-150.

⁵⁶ HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*, s. 96.

⁵⁷ AKVINSKÝ, Tomáš. *O lásce: výběr otázek z Teologické sumy*, s. 9.

znání rozumové, které má pouze jednu mohutnost, totiž rozum. U snaživosti rozlišuje **snaživost smyslovou** (např. smyslová láska, touha, strach) a **snaživost rozumovou** (=vůle, např. rozumová láska, touha, strach). Dobro poznávané smysly (tedy materiální dobro) nazývá předmětem smyslové snaživosti, jejíž úkony jsou vášně. Dobro poznávané rozumem shledává jako předmět rozumové snaživosti, jejíž úkony jsou city, afekty a emoce. Usuzuje, že smyslová snaživost je organická, protože se váže na orgány, zatímco rozumovou snaživost pojímá jako duchovní, protože se váže na rozum. *"Vůle má schopnost svobodného rozhodování."*⁵⁸ Stejně dělí i **lásku**, na rozumovou a smyslovou. Nutnou podmínkou snaživosti je pro něj poznání dobra, jež podle jeho mínění dále pokračuje jako tnutí k dobru. Poznání dobra chápe jako snaživost vědomou, vyvolanou poznáním, spjatou s člověkem. Snaživost nevědomou přisuzuje, kromě člověka, také rostlinám a zvířatům. Sem řadí např. snahu o zachování vlastní existence, u které upozorňuje, že je to zároveň snaživost přirozená, jež je dána od narození. Vědomé a nevědomé snaživosti jdou podle Akvinského *"ruku v ruce"*, protože mají společný cíl, jenž je tvůrcem všech věcí a tím je Bůh. Lidská láska je podle něj úkonem apetitivní mohutnosti (smyslové nebo rozumové). *"Předmětem lásky je poznání dobra."*⁵⁹ Zdůrazňuje však, že dobro je předmětem i jiných úkonů, např. touhy (žádosti) a potěšení (radosti). Touha dle jeho smýšlení směřuje k dobru, které ještě nemáme, po kterém toužíme a potěšení spojuje s již dosaženým (přítomným, probíhajícím) dobrem. Lásku vztahuje k dobru samému bez ohledu na časovost. Hovoří o dvou formách lásky: o **lásce úplné** (=rozvinutá) a **lásce jednoduché** (=první). Lásku úplnou směřuje k dobru, které zamýšlíme pro někoho. Láska jednoduchá podle něj spočívá v prvotním zalíbení v předmětu a pojímá jej jako předchozí stupeň úplné lásky. U úplné lásky Tomáš následně rozlišuje **žádostivou** a **přátelskou lásku**. Žádostivá láska podle něj spočívá v dobru, které milujeme a chceme ne pro ně samotné, nýbrž pro vlastní potřebu. Přátelskou lásku proto pokládá za hodnotnější, jelikož milujeme dobro samé (nebo osobu, již milujeme, pro níž dobro zamýšlíme). Akcidenty lásky cítění a chtění Akvinský ztotožňuje. V díle se vyjadřuje následovně: *"Milovat neznamená nic jiného než chtít někomu dobro... Milování je určité chtění."*⁶⁰ Novodobá psychologie s tímto Tomášovým tvrzením nesouhlasí, cítění a chtění není podle psychologů totožné, cítění totiž spadá do jiné kategorie psychických jevů než chtění. Už v 18. stol. německý filosof a vědec rozlišil rozum, vůli a cit. Empi-

⁵⁸ Tamtéž, s. 10.

⁵⁹ Tamtéž, s. 11.

⁶⁰ Tamtéž, s. 77.

rická psychologie podává následující definici citů: "*City jsou psychické jevy mající jako podstatný znak kvalitu: libost – nelibost...*" Chtění je definováno jako "*proces vědomého úsilí, určité jednání zaměřené na dosažení cíle; prožívání konkrétně zaměřených snah spojených s představou cíle a prostředků vedoucích k jeho dosažení.*"⁶¹ Ve smyslové snaživosti rozlišuje Akvinský dvě mohutnosti: **dychtivost** a **vznětlivost**. Předmětem dychtivosti shledává dobro příjemné smyslům, zatímco předmětem vznětlivosti nesnadné dobro. Úkony dychtivosti jsou pro něj např. láska – nenávisť, touha – odpor, úkony vznětlivosti např. naděje – zoufalství. Co se týče velikosti a intenzity lásky, tak zde se podle Tomáše dají habity zvětšovat. Velikost lásky prý záleží na úhlu pohledu, je důležité rozlišovat, zdali posuzujeme ze strany subjektu lásky nebo ze strany milujícího. Intenzita lásky se podle něj zakládá na jednotě mezi milujícím a milovaným. Jednotu završuje přirozenou láskou k Bohu, která je dána jednak tím, že je přirozená a jednak tím, že je dána každému tvoru od narození. Tvořit jednotu s Bohem, je podle Tomáše, ten nejušlechtilejší a zároveň ten jediný pravý a skutečný cíl člověka.⁶²

⁶¹ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*, s. 217-218.

⁶² AKVINSKÝ, Tomáš. *O lásce: výběr otázek z Teologické sumy*, s. 9-33.

5 NOVĚJŠÍ POJETÍ LÁSKY A ZÁVISLOSTI - 19., 20.

A 21. STOL.

V tomto období si můžeme povšimnout hned několika změn. Za prvé je to obrat k subjektu, s tím spojené i povznesení lidské bytosti, za druhé je to hledání správné metody, která by měla sloužit pro přesnější vědecká zkoumání a za třetí je to řešení konkrétních problémů v mezilidských vztazích.

5.1 K lásce ve filosofii 19. stol.

Pojetí lásky ve filosofii 19. stol. se do jisté míry posunuje od metafyzických úvah o ní až k zájmu o reflexi skutečně prožívané lásky a jejího významu. Pozornost se postupně přesouvá i k jejímu empirickému zkoumání. Ještě v první polovině století převládá sice "*metafyzika lásky*", ale v druhé polovině století se myslitelé nově zabývají příčinami lásky, chováním a prožíváním, zkrátka popisem a vývojem lásky. I v pohledu na lásku se tak uskutečňuje posun ke speciálním zkoumáním, která jsou později zahrnuta do nově vznikajícího moderního oboru studujícího lidskou duši – do oborově vymezené psychologie. Nicméně, jak bylo řečeno, první půle 19. století je i v tomto ohledu ještě spíše jen obdobím kvasu. Jako příklady jsem si vybrala metafyzické pojetí lásky Arthura Schopenhauera a zmínku o jejím existenciálním významu podle Ludwiga Feuerbacha.

5.1.1 Biologické pojetí lásky Arthura Schopenhauera (1788-1860)

Tento filosof pojímá problematiku lásky z téměř čistě **biologického pohledu**. Věnoval tomuto tématu 44. kapitolu hlavního díla "*Die Welt als Wille un Vorstellung*" (*Svět jako vůle a představa*). Jeho inspirací byl zčásti Platon a Kant a zejména indická filosofie. On sám byl inspirací pro Fridricha Nietzscheho a z psychoanalytického hlediska pro Sigmunda Freuda.

Líčením lásky z pohledu básníků, tzn. jako romantický, tragický či komický prožitek dvou milenců, to není podle tohoto autora pravý popis oné vášně. Všechna zamilovanost, spříznění duší a pocit touhy po jednotě s druhým pohlavím se mu jeví jako **klam**, jenž má zakrývat skutečný účel, totiž pohlavní lásku, **plození potomků**, složení nové generace. Individuální požitek z lásky, naskytující se nám dennodenně před očima, je podle jeho názoru zavádějící, individuálním touhám nepřenechává první místo, na něj dosadil zájem druhu, nutný k vytvoření nové a jedinečné existence, která je možná jen právě těmito dvěma partnery. V lásce prý tedy převažuje **pohlavní pud a instinkty**. Je to patrné např. z těchto Schopenhauerových tezí: *"Při každém zamilování je cílem zplození individua "určité povahy".*⁶³ či *"Aby bylo zplozeno toto určité dítě, toť pravý účel celého milostného románu."*⁶⁴ Oná touha po splynutí dvou duší v jednu, dvou těl v jedno, touha po skutečné jednotě dvou milenců, jíž vyzdvihuje, je naplněna vznikem nové existence vzniklé jejich pohlavním spojením. Opak, tzn. odpor mezi mužem a ženou, dokazuje tím, že by z jejich spojení vznikla *"špatně organizovaná, disharmonická a nešťastná bytost"*. Tudíž dospívá k závěru, že to, co konkrétní dva milence k sobě přitahuje, není jejich individuální vůle, nýbrž *"praedestínace k životu"*, vůle druhu, vůle přírody snažící se zachovat lidský druh.

Podle Schopenhauera nově vzniklý jedinec zdědí po otci charakter, po matce intelekt, postava bude spíše podle otce, velikost však podle matky, což spočívá v přírodním zákonu, který hlásá, že *"velikost zárodku se musí řídit velikostí dělohy"*⁶⁵. Počátek nového individua nedatuje k pohlavnímu spojení dvou milenců, ale do období první zamilovanosti. Mezi dva extrémy vášně řadí **lásku pozemskou** a **lásku nebeskou**. Instinkt je tedy podle něj hlavním klamem obou milenců, poněvadž právě instinkt zakrývá skutečnou podstatu onoho spojení a dává člověku klam, díky kterému si myslí, že se jedná o individuální touhu, blaho, vůli, ve skutečnosti je to obecná vůle, přirozená vůle pokračující k nové existenci a směřující předně k zachování lidské civilizace. V instinktu spatřuje celé kouzlo probíhající při samotném výběru partnera. Instinkt definuje jako *"mysl druhu, vůle toho, co druhu svědčí"*⁶⁶. **Instinkt** je prý při výběru partnera veden smyslem pro krásu a je pevně přesvědčen, že právě díky němu dáváme přednost ve výběru, v němž se dva jedinci fyzicky i rozumově shodují, nejkrásnějším

⁶³ SCHOPENHAUER, Arthur. *Metafyzika lásky*, s. 13.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, s. 15.

⁶⁶ Tamtéž, s. 19.

milencům. Za druhé zdůrazňuje fakt, že při výběru požadujeme od druhé polovičky vlastnosti a dovednosti, které sami nemáme. Opět v tom nevidí žádnou individuální touhu, nýbrž touhu nenarozeného jedince, jenž má potřebu maximální dokonalosti, proto např. *"muži malého vzrůstu vyhledávají velké ženy"* či *"plavovlasí milují brunetky"*⁶⁷. Tím se tedy podle něj vysvětluje fakt, že po prvním pohlavním styku mezi zamilovanou dvojicí klesá zamilovanost, děje se tak proto, že akt pohlavního spojení byl dokončen, nové individuum již vzniklo, tak už není zapotřebí dalšího klamu. Skutečnost, že muž je ve vztahu nestálý, vykládá též biologicky. Jednoduše řečeno, vysvětluje, jde o to, že **muž** může mít za rok nesčetně mnoho dětí, zatímco žena pouze jedno (výjimkou jsou dvojčata, trojčata, apod.). Z jeho pohledu se takto příroda snaží zachovat lidský druh, takže tímto způsobem dává vzniknout mnohým jedincům za velmi krátké období. Svůj postoj ještě více radikalizuje tímto tvrzením: *"Manželská věrnost u muže je umělá, u ženy přirozená a cizoložství u ženy je objektivně mnohem neodpustitelnější než u muže."*⁶⁸

Volba partnera je z jeho pohledu rovněž řízena instinktem. Schopenhauer zmiňuje je několik hledisek a řadí je podle důležitosti. Za prvé je to stáří. U žen je to doba mezi začínající a končící menstruací, muži však dávají přednost ženám v rozmezí 18 a 28 let, což vysvětluje tím, že tato doba je podle něj pro plození nejideálnější. Na druhé místo staví zdraví, za účelem zplodit zdravého jedince. Třetím hlediskem nazývá kostru, jež musí být pevná, nosná a rovná. Na čtvrté místo zařadil náplň masa, jež plní vyživovací funkci zárodku, proto prý muži dávají přednost plnějšímu poprsí a urputná hubenost je u žen odrazuje. Teprve na posledním místě v tomto žebříčku nacházíme krásu obličeje. **Žena** podle něj dává přednost obvykle starším mužům v rozmezí 30-35 let, což považuje za nejlepší dobu k plození. Dodává, že žena při výběru partnera málo lpí na kráse a neshledává to ojedinělým případem, je pevně přesvědčen, že mnoho žen žije s mužem, jenž se ani v nejmenším nepodobá jejich vysněnému ideálu. Žena při výběru partnera podle něj klade důraz i na psychické vlastnosti, např. na odvalu. To vykládá tím, že dítě dědí otcův charakter, srdce a povahu. Žena neklade příliš důraz na intelektuálnost u výběru partnera, protože intelekt, jak se autor domnívá, dědí dítě po matce. To, že se přitahují odlišní partneři je podle Schopenhauera zajištěno také instinktem, a je to tak z toho důvodu, aby nový jedinec dostal od každého to nejlepší, oba partneři se doplňují. Z hlediska vzrůstu, uvádí, se to má tak, že vysocí muži si hle-

⁶⁷ Tamtéž, s. 20.

⁶⁸ Tamtéž, s. 25.

dají menší ženy a naopak. Důvod, proč si vysoký muž nehledá vysokou ženu a naopak, přisoudil přirozenosti. "*Velká rasa*", jak říká, by rychleji dopěla k záhoubě, rychleji by se podle jeho mínění snižovalo stáří úmrtí, tudíž by bylo méně potomků, a proto by tak mohlo dojít k vyhynutí lidské rasy. To, že plavovlasí touží po tmavovlasém partnerovi, vysvětluje též přirozeností; myslí si, že příroda se tak navrácí k přirozenému člověku, jenž byl snědé pleti a měl tmavé oči. Skutečný běloch pro něj vlastně ani neexistuje, poněvadž jeho bílou pleť považuje za důsledek, jenž je dán zeměpisnými podmínkami, ve kterých žije, bělocha neshledává bílého, je prý pouze vybledlý. Ohledně dokonalosti je z díla patrné, že příroda chce co nejdokonalejší jedince. Tím se dostává k faktu, že člověk, jenž je sám "*dokonalý*", lépe snese nedokonalost svého protějšku než jedinec nedokonalý, na "*dokonalého*" jedince nahlíží jako na jedince schopného zajistit svému potomstvu tuto jistotu. Touha lásky, jak ji vnímají zamilovaní, nevyhází, dle jeho usouzení, z nich samých ani jejich rozkoš nepovažuje za reálnou, jde prý jen o chtíč zatím nenarozeného individua. **Člověk** je pro něj pouhým nosičem, předmětem k dosažení onoho vytouženého cíle, plození. **Vášnivá láska**, kterou se autor také zabývá, vzniká na první pohled, hovoří o tom, že jediný pohled stačí duchu druhu na to, aby poznal reálnou hodnotu protějšku, tedy zda je vhodný pro plození nebo není. Bolest způsobena ztrátou milované osoby nevnímá jako bolest individuální, ale jako bolest z hlediska života druhu, jenž právě ztratil prostředky k naplnění pravé podstaty celé věci. Vůli druhu pokládá za silnější než vůli jednotlivce, proto podle něj zamilovaný přehlíží u své drahé polovičky vlastnosti, které se mu nelíbí a dále jedná v zájmu vášně. Na neopětovanou lásku nahlíží jako na velmi emotivní; jelikož zde nedochází k vytouženému spojení dvou těl, proto tak často dochází k vraždě milovaného a sebevraždě milujícího. Ani na **manželství**, jež jsou uzavřena z lásky, nepohlíží jako na svobodomyšlně utvořené svazky z vůle účastněných, ale jako na vůli přírody, vůli zachování druhu. Domnívá se, že manželství uzavřena z lásky mají kratšího trvání než manželství uzavřená z rozumu a dokládá to tím, že jakmile je akt plození dokonán, pak onen klam mezi milovanými rychle zmizí a s ním i kouzlo zamilovanosti. Zamilovaný člověk si prý totiž nevšímá objektivních vlastností druhého, po celou dobu zamilovanosti se nechává vést klamem, jenž po dokonání cíle, postupně vymizí. Manželství uzavírána z rozumu jsou podle něj více vůli jednotlivce (většinou ne zúčastněných, ale jejich rodičů, jež je do daného sňatku nutí) než manželství uzavírána z lásky, ta jsou vedena vůli druhu a manželé jsou tak snadno oklamáni a mylně se domnívají, že jde o jejich svobodnou

vůli, o jejich svobodné rozhodnutí, ve skutečnosti jsou však podle Schopenhauera determinováni duchem druhu, který se snaží o sebezáchovu. Výsledkem tedy je nezničitelnost lidské podstaty, poněvadž sexuální pud zánik nedopustí, jelikož z každé generace vyvstává nová. Člověk dává, ač nevědomky, přednost druhové podstatě před vlastními zájmy, mnohokrát se člověk kvůli lásce vzdá některých koníčků, přátel, zaměstnání a pokud mu rodina brání, tak i vlastní rodiny.⁶⁹

5.1.2 Existenční aspekt lásky u Ludwiga Feuerbacha (1804-1872)

Tento filosof obšírně mluví o lásce v díle *Podstata křesťanství*. Tam se však tolik nejedná o konkrétní vztah mezi mužem a ženou, ale spíše obecně o lásku jako vztah a pouto mezi lidmi. Zde chci však využít jen malý úryvek z jiného díla, z práce *"Zásady filosofie budoucnosti"*, a to proto, že lásku zde dokonce povyšuje na jakési základní *kritérium existence a poznání*. Při oponování jistotám odvozeným z rozumu klade Feuerbach důraz na význam empirických prožitků, včetně pocitu lásky. Už samotné smysly shledává jako dokonalé k prozkoumání vnější existence mimo mne. Je přesvědčen, že nás smysly nikdy zcela neklamou a naopak ony jsou zárukou existence veškerého bytí. Smyslovost podle něj zajišťuje skutečnost vzájemného působení subjektu a objektu, tedy Já na ne-Já a naopak. *"Bytí je bytí smyslu, nazírání, počítka, lásky."*⁷⁰ V počítce, v lásce má věc či osoba mimo mne získává absolutní hodnotu, tvrdí Feuerbach. Feuerbach také nevěřil v samostatnou existenci Boha a říkal, že představa Boha vznikla mj. i díky lidské lásce, přesněji díky její abstrakci. Lásku přitom pojímá jako *"vášeň"*, a tvrdí dále, že *"jen vášeň je poznávacím znamením existence"*⁷¹. To co je pravé, skutečné, je prý odhaleno onou láskou, vášní. *"Kdo nic nemiluje, tomu je úplně lhostejné, zda něco je či není."*⁷² Z Feuerbachova výkladu zde vyplývá, že důkaz reálné existence je – na rozdíl od *"abstraktním myšlením odvozovaných nutností"* racionalistů - tedy právě v oné naší vášni. Jako důkaz podává bolest. Podle něj bolest lásky plyne z toho, že *"není ve skutečnosti to, co v představě"*. Z fyziologického hlediska to ukazuje např. na kručení v břiše, což je prý bolest, která signalizuje a varuje subjekt, že pokud se nenají, žaludek

⁶⁹ Tamtéž, s. 5-64.

⁷⁰ FEUERBACH, Ludwig. *Zásady filosofie budoucnosti a jiné filosofické práce*, s. 125.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

začne trávit vlastní stěny místo potravy. Skutečné je tedy pro něj to, co je vnímáno smysly, protože smysly nás neklamou. Lásku, pravdu a počitek spojuje. Lásku vnímá jako kritérium veškeré existence mimo subjekt. Všimá si těch nejhlubších a nejhodnotnějších pravd pramenících z těch nejběžnějších počitků. Na skutečnost člověka nahlíží jako na to, co je dáno jeho srdcem, neboť je pevně přesvědčen o tom, že srdce touží po skutečných, smyslových předmětech a bytostech. Závěrem je tudíž neodlučitelné splynutí lásky, pravdy a existence ne-Já. *"Kde není láska, není ani pravda... Nebýt nic a nemilovat je totéž."*^{73 74}

⁷³ Tamtéž, s. 126.

⁷⁴ Tamtéž, s. 124-127.

5.2 Filosofické a psychologické pojetí lásky ve 20. stol.

V tomto období je pro mne příznačné již faktické oddělení psychologie od filosofie. Psychologie již vznikla jako samostatná vědní disciplína přibližně v pol. 19. stol., avšak některé její obory se vyčleňovaly a vznikaly až ve století dvacátém, např. psychologie zdraví, která vznikla v 2. pol. 20. stol. Cílem psychologie, jakožto vědního oboru, je popsat projevy chování a duševního dění, vysvětlit význam nabytých údajů, předvídat lidské chování a prožívání a konečně aplikovat získané znalosti a tím zvyšovat životní spokojenost člověka a zajišťovat zdraví.

5.2.1 Psychosociální pojetí lásky a závislosti Ericha Fromma (1900-1980)

Erich Fromm byl německý a americký psycholog, humanistický filosof a sociolog. Zaměřoval se převážně na člověka, jeho schopnosti, vlastnosti a problémy nejen z tělesné sféry, ale i z niterní, již považuje za důležitější, avšak méně probádanou. V jeho dílech si můžeme povšimnout naprostého prolínání mezi psychologii a filosofií; klade si filosofické otázky, ale řešení hledá ve vědeckých psychologických postupech. Tato symbióza (tím myslím filosofie a psychologie) je určitě velice účelná, protože filosofie dává námět pro psychologický výzkum a psychologie dává (nebo se snaží podávat) odpovědi na otázky, které se zdály dlouhou dobu neřešitelné.

Erich Fromm představuje velice dobře rozpracovanou teorii lásky. Nejprve pojímá lásku obecně jako jedinečný lidský fenomén, poté přechází k jednotlivým druhům lásky: mateřská, bratrská, erotická, sebeláska a láska k bohu. Já se budu věnovat převážně lásce erotické (partnerské), protože to je předmět mé bakalářské práce.

Jeho teorie lásky nejdříve odlišuje **lásku zvířecí** a **lásku lidskou**. Lásku u zvířat nemůžeme chápat jako lásku v pravém slova smyslu, protože zvířata jsou podle něj determinována z velké části pudy, člověk je však vybaven i rozumem, a proto by si ho měl vážit. Velice důležitou roli u člověka hraje v jeho teorii **odloučenost**. Chápe ji jako schopnost, kdy pocítujeme úzkost, kdy máme potřebu společnosti, přičemž spojuje naše "Já" se společností. Tuto vlastnost však vidí kladně i záporně zároveň. Kladná je v tom, poznamenává, že pomáhá při komunikaci a shromažďuje lidi dohromady, což je ne-

zbytné pro sebezáchovu (jedinec má vždy menší šance, než skupina), záporná je tehdy, pokud se jí nenaučíme překonávat, protože může způsobit závislost na jiném člověku, tedy jednu z duševních poruch. K překonání odloučení navrhuje mnoho řešení, některá jsou dobrá (např. orgiastické řešení, sexuální zážitek), jiná špatná (např. alkoholismus, omamné jedy). Zdrojem jeho teorie je porovnání komunistického a kapitalistického přístupu k člověku.⁷⁵ **Kapitalistický přístup** pojímá spíše negativně, jelikož člověka připorovává k automatům. Podle něj kapitalismus může za současnou degradaci lásky, poněvadž svým přístupem k člověku, jakožto nahraditelnému kolečku celého stroje, vlivem vysoké dělby práce, snižuje jeho individualitu a ukazuje mu, že je ve skutečnosti nahraditelný. Dále vytýká kapitalismu důraz na přesnost, rychlost a efektivnost práce, což jsou složky neslučitelné, a proto se z člověka stává automat.⁷⁶ Tím se dostává k vysvětlení nové definice rovnosti: *"Rovnost dnes znamená spíše "stejnost" než spravedlnost."*⁷⁷ Tím také naráží na negativní pojetí feminismu. Žena i muž ztrácejí původní role, stávají se napříč svým pohlavním rozdílem stejní, a proto se vytrácí i erotická láska. Láska je podle něj nejvyšší lidský cíl, neboť slouží k zachování lidstva, dovádí ho k jednotě (se sebou, s milovanou osobou, se světem). Hovoří o ní vysloveně takto: *"Láska je aktivní silou v člověku;... Zralá láska je spojení za podmínky zachování vlastní celosti, vlastní individuality."*⁷⁸ Upozorňuje, že láska má mnoho forem, jež jsou rozličné, ale i ty mají společné rysy: péči, odpovědnost úctu a znalost. Uznával biologickou podstatu lásky, avšak vytýkal Freudovi, že v lásce viděl jen sexuální pud. Aby se jednalo o zdravou lásku, nesmíme milovat jen jednoho člověka, ale svým způsobem všechny lidi, jestliže tak nečiníme, nepokládá to Fromm za lásku, nýbrž za symbiotické připoutání nebo sobectví. Nejde tedy o to, najít správný objekt, abychom milovali, dodává. *"Láska není určitý především vztah k určité osobě; je to postoj, orientace charakteru, určující spřízněnost se světem jako celkem, a nikoli s jedním "objektem" lásky."*⁷⁹ Klade důraz na dávání a brání. Dávání si prý často lidé spojují se vzdáváním, tezi *"pokud něco dávám, tak se zároveň něčeho vzdávám"* pokládá za chybnou. Dáváme někomu něco proto, že nám to činí radost, ne z povinnosti. Pokud to někdo činí z povinnosti, nemůžeme hovořit o lásce, vykládá. Podobně jako jiní odlišuje *"zamilovanost"* od *"lásky"*. Zamilování je podle něj přechodné a krátkodobé bez podílu vůle, naopak láska je před-

⁷⁵ FROMM, Erich. *Umění milovat*, s.15-19.

⁷⁶ Tamtéž, s.82-84.

⁷⁷ Tamtéž, s. 22.

⁷⁸ Tamtéž, s. 27.

⁷⁹ Tamtéž, s. 49.

mětem vůle, hraje tu důležitou úlohu vedle citové stránky a rozumu předně při rozhodnutí, zda chceme právě s tímto partnerem strávit život, či nikoli. Důležitou roli zde hraje i sebeláska, bez té totiž není možné milovat druhé. *"Láska k sobě samému je nerozlučně spjata s láskou ke každé jiné bytosti."*^{80 81}

Přehnanou **závislost** na partnerovi spojuje s pasivní formou symbiotického spojení, kam řadí **masochismus**. Jedinec s masochistickými sklony má tendenci podřizovat se absolutně ve všem svému partnerovi, nepřipouští svou individualitu. *"On je vše, já nejsem nic, leda jako část jeho bytosti."*⁸² Jiná závislost číší ze **sadismu**. Sadista je opakem masochisty, je vůdčí typ, ale je závislý na své touze, někoho vést, zneužívat a dokazovat mu svoji sílu. Dá se říci, že závislost u obou je na stejné míře i úrovni. Za sadismus nebo donchuánství často mohou podle něj oslabené typické mužské charakterové rysy, přičemž muž si toho je samozřejmě vědom, a proto klade větší důraz na svou mužnost, kterou ve skutečnosti postrádá.⁸³ Jinou představu závislosti nachází v poruše osobnosti, kterou nazývá **narcistickou poruchou osobnosti**. Ta spočívá v závislosti na sobě samém, tento člověk miluje jen sám sebe, považuje se za nejdokonalejší osobnost této planety. Narcistickou poruchu dále Fromm dělí na primitivní (ta, která se projevuje v raném dětství, kdy dítě nerozlišuje mezi okolím a sebou) a druhotný (u dospělého jedince, jenž si je vědom okolí, ale vše účelně směřuje ke svému egu). Narcismus je tedy podle Fromma dán člověku od narození, avšak vlivem vývoje se podstatná část vyvine v lásku k vnějším objektům mimo vlastní Já. Tato porucha nemá podle něj pouze stinné stránky, slouží totiž i k zachování existence jednotlivce, jelikož člověku není dáno tolikero instinktů jako zvířatům. Zakončuje to jakýmsi návodem, že narcismus je důležité udržet na správné míře, přemíra škodí.⁸⁴

5.2.2 Psychologické pojetí lásky a závislosti Fritze Riemanna (1902-1979)

Fritz Riemann byl světově významný německý psycholog, psychoanalytik a psychopatolog, dále astrolog a spisovatel. V rámci praxe působil i jako psychoterapeut a pedagog. S Frommem má hodně společného; oba považují lásku za aktivitu, činnost,

⁸⁰ Tamtéž, s. 61.

⁸¹ Tamtéž, s. 32, 40, 49-50, 58, 61.

⁸² Tamtéž, s. 26.

⁸³ Tamtéž, s. 41.

⁸⁴ FROMM, Erich. *Lidské srdce*, s. 69-70, 81.

oba se zaobírají i okrajovými faktory týkající se lásky, tzn. výběr partnera, problémy párů. Dále se shodují v tom, že odlišují lásku od sexuality a nepovažují to za totéž. Oba se taktéž věnují i problematice závislosti - sadismus, masochismus.

Riemann nejprve odkrývá otázky typu "*Co se děje, když se dva lidé dají dohromady?*" "*Co určuje jejich volbu partnera?*" "*Kde jsou vlastně příčiny vznikajících problémů?*"⁸⁵ na které posléze hledá odpověď a ukazuje chyby, jichž se partneři nejčastěji dopouštějí. Lásku definuje jako "*čin, jednání, které vyžaduje vlastní rozhodování a jednání na vlastní odpovědnost*"⁸⁶. Tím tedy dostatečně dává najevo, že **láska není stav, ale aktivita**, činnost. Pokud u zvířat hovoříme místo lásky o instinktech a láska je tedy dána pouze člověku, tak zároveň podle Riemanna říkáme, že láska je něco víc než jen pouhé instinkty, sexuální pud nebo instinkt zachování rodu. Lásku nemůžeme pojímat rozumem, tudíž podle něj by měl o lásce hovořit výhradně člověk, jenž je láskou zaslepen. Lásku připodobňuje k víře, protože ani lásku, ani víru nemůžeme racionálně vysvětlit, jelikož je to jakýsi osobní prožitek, který je u každého odlišný a který je spojen s celou naší osobností jakožto celkem. Schopnost milovat neohraničuje věkem, pohlavím, podobou ani objektem, milovat prý můžeme cokoli, v kterémkoli věku, je jedno, zda jsme muži či ženy, a přesto bude naše láska ke konkrétnímu objektu odlišná od lásky jiného individua. Klade však důraz na existenci **antinomických principů**, jak v samotném životě, tak samozřejmě i v lásce. Jako příklad staví proti lásce k druhým (a sebeobětováním se) pud sebezáchovy. Psychoanalýze vytýká pojem "*milostný či sexuální objekt*" a to z toho důvodu, že tento pojem popírá "*mnohvrstevnost všech životních procesů, vzájemnost jednání a trpění, přijímání a dávání*". Podle Riemanna jsme v lásce totiž subjektem i objektem zároveň. Schopnost milovat tudíž podle něj znamená "*vidět v jiném subjekt, milovat ho, chápat a podporovat v jeho svéráznosti, takového, jaký je*"⁸⁷. Schopnost milovat je prý stejně jako pud sebezáchovy dán od narození, avšak tuto schopnost musíme v sobě probudit, neobjeví se instinktivně jako pud sebezáchovy. Tím dokazuje, že správným vývojem dítěte (tím nemyslí pouze biologický, ale především **sociokulturní vývoj** v rámci rodiny a společnosti) se rozvine i schopnost milovat. Láska je podle něj spojena se změnami, nás i druhých, proto to není stav, ale aktivita. Jednotvárnost a nuda (které by připadaly v úvahu, pokud by ve vztahu nedošlo k žádné změně) by byly hlavními faktory konce lásky. **Romantickou představu lásky** považuje

⁸⁵ RIEMANN, Fritz. *Schopnost milovat*, s. 7.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 15.

právě kvůli její neměnnosti a velké idealizaci za nereálnou a neproveditelnou skutečnost, což je podle něj dobře, protože by skrývala nejedno velké zklamání. Lásku staví na vysokou roveň, proto prý není třeba ji dále romanticky idealizovat.⁸⁸

Vztah sexuality a lásky nepojímá jako ztotožnění, protiklady nebo vzájemné vyloučení. Oba pojmy jsou pro něj natolik individuální, že nemusí být na sobě závislé. Jsou spolu úzce propojeny a jejich společnou determinantou správného vývoje, je vztah mezi dítětem a rodičem. Díky tomuto tvrzení mohu říci, že do značné míry souhlasil s Freudovou psychoanalýzou, že vývoj v raném dětství určuje vývoj sexuality daného jedince. Musím však znovu zdůraznit, že narozdíl od Freuda neviděl v lásce jen sexuální pud a instinkty. Dále upozorňuje, že rozmnožování není jediným cílem sexuality, čímž naráží na emocionální touhy a opět klade důraz na antinomické principy: *"Prolínání slasti s láskou, něhy s agresí, sebezáchovy s odevzdáním."*⁸⁹

Velice podrobně a barvitě se také autor vyjadřuje k **duševním poruchám a závislosti** v rámci partnerského vztahu. Nejprve se zabývá **neurózou** takové podoby, jakou má sama o sobě. Její vznik spojuje *"s potlačením a znásilněním pudového světa"*. Důvodem, proč bylo tolik neurotických osobností v minulém režimu, byl fakt, že sexualita byla předtím chápána jako tabu a ptát se na něco intimnějšího bylo považováno za trapné, studné a opovážlivé, zcela odchylicí se od tehdejších norem. Kulturní vývoj je tedy podle Riemanna hlavní příčinou toho, že po skončení období tabuizace nastal přesně opačný extrém, jenž začal přibližně v 60. letech a byl nazýván **sexuální vlnou**. Toto období naopak přeceňovalo sex a skrývalo mnoho nemorálních představ a diskuzí např. o povolení incestního pohlavního styku. Poruchy ve vývoji emocionální hladiny jedince připisuje Riemann špatnému rodinnému soužití a raným zážitkům z dětství. Děti, které zažily málo lásky (pocházejících ze sirotčinců, dětských domovů či nechtěné děti) mají prý větší sklon k abnormálnímu duševnímu vývoji, prožívají sice slast, sexuální žádostivost, jež je přivádí k určitému "Ty", ale všechno se děje bez lásky, schopnost lásky je tedy podle Riemanna v těchto případech ochuzená, zakrnělá. Tito jedinci se neodvažují sblížit se s jinou osobou a jejich projevy lásky jsou zakrnělé v tom smyslu, že se omezují pouze na dětské přípravné formy sexuality, projevují se např. nadměrou **exhibicionismu** a **voyeurismu**. U jedinců, které v dětství nezažili dostatečně pevné pouto s rodičem či blízkou osobou, vzniká **nadmíra sebelásky** a převažuje u nich **autoerotické formy sexuality**. Jako další poruchu zmiňuje **fetišismus**, jenž vzniká u jedince, který

⁸⁸ Tamtéž, s. 7-21.

⁸⁹ Tamtéž, s. 37, 40, 47.

je lidmi zklamán, proto se už neodvází milovat lidi, ale uchyluje se k věcem, jež je symbolicky zastupují. **Skupinový sex** též nepokládá za "normální" projev sexuality, protože zde není v popředí vjem subjektu-objektu, nýbrž samotný sexuální akt, partner je chápán jen jako sexuální bytost a ne jako osobnost. Člověk, který považuje partnera výhradně za prostředek k dosažení sexuálního uspokojení a který se o něj nezajímá jakožto o osobnost, je nucen hledat stále nové podněty a stává se otrokem sexu, vlastního uspokojení, uvádí. Riemann to nazývá doslova "*chorobnou závislostí*". **Závislost** dává do přímé úměrnosti s blízkostí: "*Čím větší je naše potřeba blízkosti a společenství, tím závislejšími se stáváme.*"⁹⁰ Jediné východisko ze závislosti shledává ve větší samostatnosti závislého jedince. Kromě **emocionální závislosti** zmiňuje **závislost ekonomickou**, obě současně se vyskytovaly v minulém století mezi manžely, když žena neměla možnost pracovat a dlouho neměla ani možnost rozvodu. Odlišnou podobou závislosti byla závislost muže udržovat svou manželku v závislosti na něm, zkrátka muž měl strach z toho, že po jejím případném osamostatnění by ji ztratil. Proto se to projevvalo tím, že muž měl hlavní slovo v rodině, vše se dělo pouze za přítomnosti jeho vůle a Riemann toto manželství připodobňuje spíše ke vztahu mezi otcem a dcerou než ke klasickému partnerskému vztahu. **Sexuální závislost** přetrvávala i dodnes a projevuje se zejména **sadomasochistickými sklony**. Poruchy, kdy manželství vypadá spíše jako vztah otce k dceři nebo matky k synovi jsou časté i v současné době. Závislost je samozřejmě provázena nadměrnou potřebou být milován, nadměrným strachem ze ztráty milovaného a tito závislí jedinci vyžadují stále nové a nové důkazy o tom, že je jejich partner stále miluje. Velmi úzká propast leží podle Riemanna mezi "*obětavou láskou*" a "*láskou, která očekává vděčnost*". Obětavou lásku staví na roveň normy, avšak láskou očekávající vděčnost zatahujeme svého partnera do závislosti na nás. V lásce nesmíme podle autora hledat jistotu, vždy se může vyskytnout v důsledku změn jisté nebezpečí, které ohrožuje náš vztah, k hlubší lásce prý patří i žárlivost a odvaha. **Závislost vyvolaná vlastním chováním** se ukazuje nejprve u dětí a v podstatě jde o to, že dítě je za své chování milováno nebo odmítáno, při špatném vývoji tato závislost přetrvává a projevuje se v nadmíře i v dospělosti. **Hysterie** je podle Riemanna ryze ženskou záležitostí, v nadmíře se projevovala v manželstvích, kde muž uplatňoval na svou ženu násilí. Nakonec bych ještě chtěla zmínit **závislost na materiálních přáních**, kterou Riemann

⁹⁰ Tamtéž, s. 52.

koncipuje do otázky: "Co může partner nabídnout?" Tato závislost podle něj vyvstává z míry našeho materiálního založení.⁹¹

5.2.3 Náboženské pojetí lásky Johna Josepha Powella (1925 - 2009)

John Joseph Powell byl jezuita, kněz, teolog a psycholog. Zabýval se mj. křesťanským pojetím lásky, byl zastáncem humanistického katolicismu, dále se zaměřil i na poradenskou a pedagogickou činnost.

Ve své knize propojuje lásku s náboženskou vírou. Jeho pohled na lásku silně ovlivnilo dílo Ericha Fromma *Umění milovat* a nauka o členění lidského života od Erika Ericsona. Obracel se k otázkám smyslu života, který bychom podle něj měli hledat srdcem, nikoli rozumem. Souhlasil s Maslowovou pyramidou hodnot, na jejímž počátku stojí uspokojení základních fyziologických potřeb a na vrcholu potřeba seberealizace. Souhlasil i s Maslowovým tvrzením, že "nejlépe žijeme tehdy, když zápasíme o něco, co nemáme"⁹². Otázku "Proč žijeme?" spojuje s životními principy. Tyto životní principy nám určují cestu života, pomáhají při rozhodování a podle nich si určujeme vlastní žebříček potřeb, hodnot a cílů. U tématu životního principu zmiňuje význam opakování v našem životě. Zabývá se otázkou vztahu mezi opakováním, návykem (zvykem) a životním principem. Z jeho knihy je patrné, že pevně v opakování věří: "Každé opakování návyk prohlubuje..."⁹³ **Životními principy** může být láska (Ježíšův životní princip), tělesná slast (Sigmunda Freuda), boj o získání moci (Alfreda Adlera) nebo vyhnutím odpovědnosti (B. F. Skinnera). Sám autor nevyvrací jednotlivé životní principy a uznává, že každý má v něčem pravdu: "Stačí si jen zrekapitulovat vlastní zkušenosti, abychom si uvědomili, že i v nás je hnací síla rozkoše a moci. I my jsme si vědomi, že jisté reakce, předsudky, strachy atd. jsou do nás naprogramovány. A musíme uznat, že naše svoboda je naší dosavadní životní zkušeností do jisté míry omezena."⁹⁴

Křesťanský životní princip, jak přesvědčuje, je odlišný od ostatních. Představuje cestu lásky, poslání navést bližní na správnou cestu, učit je a připravovat na cestu

⁹¹ Tamtéž, s. 38-39, 42-46, 52-56, 60, 62-64.

⁹² POWELL, John. *Láska bez podmínek*, s. 7.

⁹³ Tamtéž, s. 12.

⁹⁴ Tamtéž, s. 17.

do Božího království, kterou musíme uskutečnit společně. Tento životní princip podle Powella musíme uskutečnit vlastním rozhodnutím, vlastní volbou, nenásilně.⁹⁵

Krizi lásky vidí v tom, že lidé jsou sebestřední a význam lásky spatřují v odpovědi na otázku *"Jaký z toho budu mít prospěch?"*. Powell nesouhlasí s moderními trendy, které slevují z minulých asketických a morálních principů. Láska mezi lidmi podle něj v současnosti ztrácí na hodnotě, důvodem může být nejistota trvalého vztahu, zda nás láska obohatí, zda nám spíše neuškodí, zda z ní budeme mít nějaké benefity apod. Staví proti sobě sobectví a lásku k druhým. Powell se dále domnívá, že lidé si lásku nevybírají za svůj životní princip, protože si myslí, že *"dát někomu své slovo a slíbit mu věrnost, v podstatě znamená vzdát se vlastní individuality a osobní identity"*⁹⁶ Staví proti sobě *"kult zážitku"* a *"lásku bez podmínek"*. Powell dává více přednost bezpodmínečné lásce než kultu zážitku, ve kterém spatřuje mamon, chtění zkusit a získat pro sebe všechno, co se jen naskytne. Vlastními slovy říká: *"Chtít zkusit všechno, co je na dosah, je jako zkoušet smíchat olej a vodu; ty se prostě nemísí. Výsledkem je zmatek, rozklad a desintegrace osobnosti. Má-li člověk žít naplno, musí realitu vnímat jako něco uspořádaného a smysluplného."*⁹⁷ Kult zážitku z nás podle Powella dělá otroka okamžiku, kvůli kterému ztrácíme všechno.⁹⁸

Láska očekává závazek a odevzdání se druhému, přijímání a dávání, umožňuje nám uvědomit si vlastní hodnotu svého já. *"Láska znamená věřit v někoho a něco. Láska chce čas... Předpokládá trpělivost, ochotu k boji, k práci, k utrpení a ke společně prožívané radosti."*⁹⁹ Lásku nepovažuje za pocit, ale za rozhodnutí (svobodnou volbou) a závazek, jenž má vždy směřovat k podpoře růstu a štěstí druhého. V otázce, zda je projevem nejhlubší lásky ochota darovat někomu vlastní život, odpovídá následovně citováním Ježíše: *"Nikdo nemá větší lásky než ten, kdo položí život za své přátele."* (Jan 15, 13). **Pravá láska** je podle něj bezpodmínečná tehdy, když milujeme druhého takového, jaký je, když mu neklademe podmínky, aby se choval tak a tak, že jinak ho milovat nebudeme. Důležité též pro něj v lásce je, aby si každý zachoval svou vlastní identitu, odpovědnost, svobodnou vůli a vzájemný respekt a úctu mezi partnery. Lásku rozděluje do tří etap: **laskavosti, dodání odvahy a výzvy**. Laskavost zahrnuje pocit bezpečí, že mám někoho po mém boku, na kterého se mohu kdykoli spolehnout. Druhý bod,

⁹⁵ Tamtéž, s. 24-26.

⁹⁶ Tamtéž, s. 31.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž, s. 28-29, 31-33.

⁹⁹ Tamtéž, s. 35.

dodání odvahy, není ničím jiným než ukázat druhému, že na to má, podat mu pomocnou ruku, povzbudit ho. Ne však dělat práci za něj, nýbrž ukázat mu cestu, způsob. Powell to vysvětluje na jednoduchém příkladu: "*Dej člověku rybu - a má co jíst jeden den. Nauč ho rybařit - a bude mít co jíst celý život.*"¹⁰⁰ Třetí bod, výzva, obsahuje využití nových získaných cest, způsobů v praxi. Milovaný, vysvětluje Powell, si všímá svého vnitřního hlasu, který mu říká "*Udělej to*". I v tomto bodě předpokládá účast přítele, který bude svého bližního podporovat a bude při něm stát, ať už to dopadne jakkoli, vítězně či nevítečně. Romantika prý lásce příliš neprospívá, protože lásku vnímá jako hlubokou posilu, oporu v reálném životě, romantika pro něj spíše představuje zidealizovaný život, jenž se více podobá uměleckému dílu než realitě.¹⁰¹

5.2.4 Psychoanalytické pojetí lásky a závislosti Otta Kernberga (* 1928)

Otto F. Kernberg je americký psychoanalytik zabývající se poruchami osobnosti. Z hlediska našeho tématu, tedy lásky, se nejjasněji vyslovil ve své publikaci "*Normální a patologická láska*", kde více rozebírá patologickou lásku, zaměřující se hlavně na jedince trpící hraniční poruchou osobnosti a narcistickou poruchou osobnosti. Jeho názory a podněty k novým výzkumům vycházejí z **egopsychologie**.

Kernbergova teorie lásky je určena z velké části biologickým aspektem. Tvrdí, že láska a sex jsou úzce propojeny, vývoj sexuálního chování počínající narozením shledává za velmi důležitý proto, že právě správný vývoj onoho sexuálního chování je klíčem k "*zdravé lásce*". Velkou roli ve vývoji lidské sexuality hraje podle něj psychosociální interakce mezi rodičem a dítětem, role genetických a hormonálních faktorů prý klesá. I přesto hormony neztrácuje a dodává k nim, že plní velmi důležité funkce, co se týče lidské sexuality, mají podle něj vliv na intenzitu sexuálního podráždění, zaměření pozornosti na sexuální podněty, fyziologické reakce sexuálního vzrušení (např. zrychlený krevní oběh, tumescenci a lubrikaci pohlavních orgánů), aj. Kernberg zdůrazňuje, že je nutné rozlišovat mezi **vnitřní pohlavní identitou** a **identitou pohlavní role**. Vnitřní pohlavní identitu vymezuje jako "*pocit člověka, že je buď mužem nebo ženou*"¹⁰² Tento pocit však není určen biologickými vlastnostmi, nýbrž takovým pohlavím, které mu

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 51.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 35, 39-41, 50-53.

¹⁰² KERNBERG, F., Otto. *Normální a patologická láska*, s. 21.

v průběhu 2-4 let přisoudí jeho vychovatelé. Identitu pohlavní role definuje jako *"ztotožnění se jednotlivce s určitým chováním jako typickým pro muže nebo ženu v dané společnosti"*¹⁰³. Velký pokrok ve výzkumu sexuálního chování nastal podle Kernberga odhalením **dětské sexuality**, do tohoto objevu psychoanalýza hovořila o tzv. **latenčním období**, tzn. období, kde je velmi málo sexuálního zájmu a aktivit. Kernberg si však není jistý, zda psychosociální faktory mají vliv při výběru sexuálního objektu. Člověka pojímá jako bisexuálního jedince, ztotožňuje se totiž se sebou samým i s objektem jeho touhy. Pokud dominuje *"self"*, je zaručena heterosexuální orientace, pokud dominuje objekt jeho touhy, přiklání se k homosexualitě.¹⁰⁴ Z uvedeného vyplývá, že Kernberg ve většině případech souhlasil s ranou teorií sexuality, kterou ve 20. stol. odkryl Freud.

Pro lásku, podobně jako je tomu u Pecka, je i u Kernberga charakteristické, že jejím předstupněm a zároveň základním sloupem je zamilovanost, tudíž tento autor také nepokládá zamilovanost za druh lásky, ale za samostatnou kategorii, která je lásce příbuzná, avšak samotnou láskou není. **Zamilovanost**, ač se to zdá nelogické, je podle Kernberga těžko odhalitelná, protože je snadné ji zaměnit např. za dočasné nadšení ze sexuálního objektu, jež se projevuje u lidí trpících **narcistickou poruchou osobnosti**. Je plně přesvědčen o tom, že *"zamilovanost rovněž souvisí s procesem truchlení, s vyrůstáním a osamostatňováním, se zážitkem opouštění skutečných objektů dětství"*¹⁰⁵. Hlavní úlohou zamilovanosti je podle Kernberga ukázat, zda je možný vývoj ve stabilní milostný vztah, či nikoli. Stabilní milostný vztah určuje mírou identifikace a empatie s milostným objektem. Proces idealizace po skončení období zamilovanosti, jak vysvětluje, upadá a nastává buďto ztotožnění partnera s naším ideálem, pak pár vznikne, nebo toto ztotožnění nenastane a milenci se rozcházejí. Sexuální chování mezi partnery reflektuje buďto jejich spokojenost, nebo naopak nespokojenost v jejich vztahu. I když jsou konflikty mnohdy velmi dobře ukryvané před druhým partnerem, opakovaný sexuální nezájem evokuje v druhém partnerovi pocit, že něco není v pořádku, dodatečně přiznává. Aby se jednalo o normální lásku a ne o patologickou, je z pohledu autora důležité, aby se zde vyskytovaly ambivalentní složky libida-agrese a lásky-nenávisti, čehož si všimá i Riemann (nazývá je antinomickými principy). Pokud prý některá složka chybí, nemůže se jednat o normální lásku, jelikož každá z dvojic plní

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 17-29.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 80.

svou nenahraditelnou úlohu. Právě absencí některé z nich, nebo účelné potlačení odhaluje duševní poruchu jedince.¹⁰⁶

Co se týče **závislosti**, tak tu Kernberg spojil s duševními poruchami osobnosti, uvádí např. **ženy s infantilní osobností a hraniční osobnostní strukturou** či **masochistickým sklonem**. U všech těchto případů naráží na velkou idealizaci partnera, následné přimknutí a extrémní submisi. Z jeho teorie ambivalence je tedy zřejmé, že s idealizací partnera souvisí represe agrese a vyzdvihování libida. U těchto jedinců hovoří Kernberg o "*primitivním typu zamilovanosti*", avšak sexuální objekt není vnímán nikterak hluboce, laicky řečeno, těmto jedincům je jedno, na kom jsou závislí, hlavní pro ně je, že někdo takový existuje. U lidí, jež trpí **narcistickou poruchou osobnosti**, je závislost odlišná, doplňuje. Narcisticky orientovaní jedinci mají podle Kernberga velmi dobře vyvinutou schopnost sexuálního vzrušení a orgasmu při sexuálním styku, ale nikdy se do svého objektu nezamilují. Oni po něm zkrátka touží, chtějí ho pro vlastní uspokojení; a pokud ho dostanou, velmi rychle opadá zájem, jak duševní, tak sexuální.¹⁰⁷

5.2.5 Výzkumy týkající se lásky a závislosti Jürga Williho (* 1934)

Jürg Willi je švýcarský psychiatr, psychoterapeut a psychoanalytik, který dle mého názoru propracoval nejdetailněji celkový fenomén lásky včetně zamilovanosti ze všech zmíněných autorů. Jeho teorie, teze a názory pocházejí z řady výzkumů, na kterých se podílel. Nedistancoval se od problému, jak správně pojmout a popsat zamilovanost, jako většina odborníků. Postavil se k tomuto jevu čelem a na základě psychologického výzkumu přiblížil zamilovanost jakožto objekt zkoumání vědeckému zkoumání. Proto se více zaměřím na jeho výzkumy prostřednictvím dotazníkové metody a nebudu se příliš věnovat jeho teoretickému rámci.

Autor nepodává žádnou platnou definici lásky, protože prý láska není stále stejná, je podrobena vývoji, je to zkrátka proces, který se skládá z několika fází, jež mohou, ale nemusí být realizovány, nějaká může být dokonce přeskočena a kdykoli přerušena rozvodem nebo rozchodem partnerů. Podle něj je jednodušší říci, co láska není: "*Není to*

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 79-82.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 87-91.

jen něha, jen erotika, jen starostlivost, jen svazek, pouze sympatie. Láska je možná pojem, který se nedá dále odvozovat, podobně jako nemůžeme říci, co je život nebo duše."¹⁰⁸ Jeho výsledky, názory a teorie uvažují lásce jako o milostném procesu mezi mužem a ženou, tudíž opomíjí homosexuální formu lásky. Připouští, že láska jako obecný pojem skrývá mnoho podob a je časově i kulturně podmíněna. V teoretickém rámci můžeme dále nalézt **Leeovu teorii**, jež představuje **multidimenzionální typologii** šesti stylů lásky: **romantická láska** (eros), **hravá** (ludus), **přátelská**, **majetnická**, **pragmatická** a **altruistická**. Další velice diskutovatelná teorie lásky je **Sternbergova teorie**, jež analyzuje lásku na tři komponenty - **intimitu**, **vášeň** a **závazné rozhodnutí**. Po předložení všemožných teorií, z nichž si myslím, že stojí za zmínění tyto dvě, se autor odhodlává vyslovit vlastní názor: "*Láska podle mne nespočívá v uspokojení nějakých jasně daných potřeb - v lásce uskutečňujeme sebe samé, je to proces vývoje dvou lidí ve vzájemném vztahu - je to koevoluce.*"¹⁰⁹ Abychom správně pochopili smysl jeho teze, je nutné si vysvětlit, co pro něj **koevulece** znamená. Koevoluci pojímá jako "*děj, kdy partneři vzájemně ovlivňují realizaci svých možností*"¹¹⁰.

Nyní bych ráda přistoupila k jednotlivým vědeckým výzkumům, na nichž se podílel právě Willi. První zmiňovaná studie se zaměřovala na otázku, jaký význam má **zamilovanost** pro manželství a partnerské soužití. Dotazníku se zúčastnilo 605 lidí (2/3 byly ženy, 66% respondentů žilo v manželství, 24% bylo svobodných a 10% rozvedených). 25% tázaných odpovědělo, že se do svého aktuálního partnera zamilovalo první den. 13% z nich dokonce uvedlo, že se do něj zamilovalo na první pohled. 30% uvedlo, že se do sebe zamilovali po více než dvoutměsíční známosti. Dalším pozoruhodným výsledkem bylo, že pozdější zamilování překvapivě nevedlo k trvalejšímu vztahu, byl očekáván úplně jiný výsledek. Další zajímavý závěr spočívá v tom, že ti, již se zamilovali na první pohled, nebyli ve vztahu méně spokojeni a šťastni než jedinci, kteří se zamilovali déle. Další otázkou bylo, zda jejich láska vyústila ve vztah. Každý šestý uvedl, že láska nevyústila v žádný vztah, což je bohužel smutné. Autor z tohoto závěru vyvozuje rozdíl mezi vzájemnými sympatiemi a milostnými vztahy. **Sympatie** jsou podle něj vždycky vzájemné a spíše se stane jen zřídka, že někdo, komu jsme sympatičtí, nám sympatický není. Zamilovanost podle jeho mínění a i mého nemusí být opětována. Další zájem ve výzkumu směřoval k **velké životní lásce**. "*60% vda-*

¹⁰⁸ WILLI, Jürg. *Psychologie lásky*, s. 17.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 19.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 104.

ných/ženatých uvádí, že cítí ke svému manželovi/manželce velkou lásku. U rozvedených jedinců je to jiné - 18% uvedlo, že jejich bývalý partner byl také jejich velkou láskou, a pouze 29% svobodných lidí žijících s trvalým partnerem v něm vidí svou velkou lásku."¹¹¹ Velmi často však jejich láska nesměřovala k trvalému soužití, v 1/5 případů ani ke vztahu nedošlo. Manželská láska se více zakládala na vzájemnosti než u svobodných jedinců a vznikala po milostném zklamání velice zřídka. Dalším výsledkem bylo, že manželství vzniklé z velké lásky má podstatně nižší rozvodovost, jen 6%. Ovšem výzkum jednoznačně neprokázal, jestli manželství skýtá větší spokojenost a štěstí než je tomu u svobodně žijících párů. Svobodní lidé, již žijí delší dobu s jedním konkrétním partnerem, o sobě vypověděli čteněji, že jsou šťastni, než lidé žijící v manželství. Čteněji se u těchto respondentů objevila spokojenost s komunikací, vzájemnou něhou a sexuálním životem. Willi tedy tuto studii uzavírá s tím, že zamilovanost se prokázala jako "důležitý stabilizátor životního manželského svazku"¹¹².

Další zajímavá studie spočívala ve zjištění "*Co drží páry pohromadě*". Tohoto výzkumu se zúčastnilo 204 párů (průměrný věk mužů činil 45 let, žen 43) a doba manželství se pohybovala od 5 do 30 let (průměr činil 16 let). V dotazníku bylo 19 položek: vzájemné rozhovory, rozdělení společných a vlastních oblastí života, zaměstnání, vztah k původní rodině, rozdělení rolí v páru, možnosti osobního vývoje v partnerském vztahu, vnímání solidarity a podpory v páru, společný sexuální život, erotika, láska, něha, styk s tématem vedlejších sexuálních vztahů, identifikace s partnerstvím, vnímání partnerovy odlišnosti, pocity povinnosti a dluhu vůči partnerovi, strach ze života o samotě, finanční situace, náboženský rozměr partnerství a všední život s dětmi. Velice očekávaně vyšlo najevo, že hlavním důvodem je láska, poté identifikace s partnerstvím, vzájemné rozhovory a osobní vývoj v partnerství. Mezi zajímavé výsledky patřil fakt, že něha se umístila až na 10. místě, erotika na 12. místě a společný sexuální život až na 14. místě. Přesně tak, jak se předpokládalo, lidé o sobě vypověděli, že jsou méně šťastni a spokojeni než v prvním roce manželství bez ohledu na délku trvání manželství. Na otázku intenzity lásky (porovnání loňského roku a prvního roku) více než polovina uvedla, že je stejná a pouhých 30%, že zeslábla. Podobně dopadly i vzájemné rozhovory. Míra spokojenosti a štěstí v rámci osobního vývoje byla téměř shodná s prvním rokem manželství. Dalším nečekaným výsledkem byla skutečnost, že 75% respondentů sdělilo, že identifikace s partnerstvím zesílila v porovnání s prvním rokem man-

¹¹¹ Tamtéž, s. 20-21.

¹¹² Tamtéž, s. 22.

želství. Výzkum ovšem odhalil i značný ústup spokojenosti v intimní oblasti (přes 50% lidí tak vypovědělo o společném sexuálním životě, něze a erotice).¹¹³

Výsledky překvapily i mne, zvláště fakt, že partnerský sexuální život se umístil z hlediska důležitosti toho, co drží páry pohromadě, docela daleko. Očekávala bych ho v první pěti nejčastějších odpovědích. Jak je vidět, tak ve 20. stol., kdy se konal tento výzkum, neměl zásadní vliv na udržitelnost partnerství/manželství. Domnívám se, že to tak může být i z toho důvodu, že ještě v tomto údobí nebyl společenskou normou rozvod a na rozvedené jedince se hledělo s odstupem jako na asociální skupinu. U výsledků musíme však brát taktéž v potaz případnou lež, neboť jak prokážeme u každého respondenta, zda odpovídal na otázky popravdě? To jistě nejde. Každopádně novou otázkou je, jak by dopadl úplně stejný dotazník nyní.

5.2.6 "Nová psychologie lásky a závislosti" Morgana Scotta Pecka (1936-2005)

M. Scott Peck byl významný americký psychoterapeut, spisovatel a muž, jenž vedl vlastní psychiatrickou ordinaci. Zabýval se tématy jako např. kázeň, láska, duchovní růst a víra jedince a milostí. Sám si uvědomuje a bere na vědomí (podobně jako Willi a mnoho dalších), že láska je velmi rozlehlý a hluboký pojem, který lze těžko definovat, natož pak vymezit hranice, co láska ještě je a co už není. I přes toto svoje vyslovení se pokouší svým individuálním přístupem uchopit tento dlouholetý problém a osvětlit jej široké veřejnosti.

Avšak narozdíl od Williho se pokouší vytvořit vlastní definici lásky, která zní takto: "*Láska je vůle rozšířit své "já" ve prospěch duchovního růstu, ať už vlastního, nebo cizího.*"¹¹⁴ Klíčovou úlohu v této definici hraje pojem "*vůle*" a "*duchovní růst*". Díky těmto pojmům můžeme rozlišovat mezi **skutečnou láskou, zamilovaností a katexí**. Slovo "*vůle*" je zde chápáno jako "*možnost volby*". Můžeme se podle něj rozhodnout, zda budeme milovat či nikoli. V zamilovanosti prý tuto možnost volby nemáme, můžeme se zamilovat do jakéhokoli člověka bez ohledu na to, jestli je pro nás vhodný a jestli se k nám skutečně hodí. Ohledně duchovního růstu je tomu taktéž, doplňuje. Duchovní růst chápe jako jeden z hlavních znaků skutečné lásky; v období zamilova-

¹¹³ Tamtéž, s. 19-24.

¹¹⁴ PECK, Scott, M. *Nevyšlapanou cestou: Nová psychologie lásky, tradičních hodnot a duchovního růstu*, s. 65.

nosti nám nejde o žádný duchovní růst ani nás samých, ani partnera, zkrátka žijeme přítomným okamžikem a nejrady bychom v této fázi odhřnuli celý svět, abychom zde byli sami, pokládáme totiž samu zamilovanost za vrchol bytí, tudíž není třeba žádného dalšího duchovního růstu. Zamilovanost podle Pecka není láska, protože má výlučně sexuální povahu. Sám ji definuje takto: "*Zamilovanost je geneticky determinovaná instinktivní složka chování souvisejícího s pářením.*"¹¹⁵ Podobně jako Schopenhauer, spojuje zamilovanost se sexuálním pudem, jehož jediným cílem je genetické vmanévrování jedince do manželství, tudíž zachování druhu s tím jediným rozdílem, že Schopenhauer nerozlišoval mezi zamilovaností a láskou, ale používal pouze termín láska, jenž byl determinován sexuálním pudem. Nutno však podotknouti, že ačkoli se zdá, že Peck pojímá zamilovanost negativně, nakonec dodává, že zamilovanost je i přes to vše velice příbuzná lásce, proto prý tak často dochází k záměně mezi ní a láskou. Jako mýtus pojímá **romantickou lásku**. Mnozí lidé se domnívají, že jedné ženě náleží jeden konkrétní muž a naopak, že se do sebe zamilují a vše bude dokonalé. To je podle Pecka hrubý omyl, neboť v období zamilovanosti člověk nevidí partnera reálně, zjednodušeně řečeno "*má nasazené růžové brýle*". V období zamilovanosti se nám zdá podle Pecka úplně každý partner jako ten pravý, toužíme s ním po jednotě a myslíme si, že ho milujeme a důkazem toho je, že bychom mu byli ochotni věnovat vlastní život. Toto však skutečná láska není, upozorňuje. Troufám si říci, že se to více blíží k patologické lásce, nezdravé lásce, čili k závislosti jednoho partnera na druhém. Jakmile zamilovanost opadne, dodává, nastávají mezi partnery konflikty a my si říkáme, že to není ten pravý partner, vztah rozvážeme a hledání "*ideálního partnera*" začíná nanovo. Romantickou lásku tento představitel nazývá strašlivou lží, kde není ani kousek pravdy, byť je to lež nezbytná, poněvadž na ní záleží přežití druhu. Konflikty, které po skončení zamilovanosti vyvstávají, nejsou podle něj důkazem toho, že ten či onen partner není ten pravý, ale naopak. Pokud se první konflikty objeví, autor radí, že bychom si toho měli vážít, jelikož nyní nejsme determinováni sexuálním pudem, nýbrž nyní máme možnost volby a teprve teď se buď skutečná láska rozvine či nikoli. Skutečná láska je u něj stavěna na nezávislosti obou partnerů a odlišení jejich identit, ne na jednotě (jako to např. tvrdil Tomáš Akvinský). Doslova říká: "*K vyváženému manželství a skutečné lásce lze dospět jen tehdy, když opravdu přijmu nezávislost obou individualit, svou vlastní i toho druhé-*

¹¹⁵ Tamtéž, s. 72.

ho.¹¹⁶ Konečně se dostáváme k vysvětlení pojmu **katexe**. Z hlediska psychiatrie je to pocit jistého závazku k předmětu našeho zájmu, jenž stojí mimo nás a jímž jsme přitahováni a jsme ochotni něco do něj investovat. Hlavní rozdíl mezi katexí a láskou spočívá spatřuje v tom, že katexe podle něj, podobně jako zamilovanost, vede k jednotě, skutečná láska ne. Autor uvádí jako příklad člověka, jenž je vášnivým zahrádkářem. Zahradničení je pro něj koníček, který ho uspokojuje a jemuž věnuje nemálo času, běžně říkáme, že "*miluje*" svojí zahrádku. Láska to ovšem není, jak uvádí, je to katexe; tento člověk je ochoten např. každou neděli věnovat svému koníčku, i kdyby to byl jeho jediný volný den, vkládá do ně kus sebe a často kvůli němu zanedbává bližní. Dochází i ke zmíněnému rozvoji vlastního já, protože aby se o zahrádku efektivně postaral, musí si nastudovat četné množství literatury, jinak by totiž nevěděl, jak má o dané rostliny správně pečovat.¹¹⁷

Dalším obecně-známým omylem je podle něj považovat závislost za projev lásky. Závislost pokládá za pouhý parazitismus, pravý opak lásky. Dodává: "*Dva lidé milují jeden druhého, když jsou docela dobře schopni jeden bez druhého žít, ale rozhodnou se žít spolu.*"¹¹⁸ Opět si všimněme, že autor klade důraz na možnost volby a vyzdvihuje vůli jakožto hlavní charakteristický znak zdravé (skutečné) lásky. **Závislost** vymezuje jako "*neschopnost jedince být zcela sám sebou nebo vykonávat adekvátně své funkce bez jistoty, že se o něj někdo aktivně stará*"¹¹⁹. Tím však nepopírá, že závislost pocituje výhradně duševně nemocný jedinec, neboť všichni lidé mají potřeby a pocity závislosti, i když si to často neuvědomují, anebo si to nechtějí připustit. Rozdíl spočívá v tom, že pro zdravého člověka není tato touha či pocit dominantním a neovládá jeho život. Pro duševně narušeného jedince je toto téma dominantní a výrazně ovládá jeho život, takový člověk trpí poruchou, kterou nazývá **poruchou osobnosti spojenou s pasivitou a závislostí**. Pro takové individuum je prý typické to, že veškerou energii směřuje k cíli, aby byl milován, ale nezbyvá mu žádná pro sebelásku. Tyto lidi charakterizuje jako lidi trpící trvalým pocitem nenaplněnosti, bojící se samoty, postrádající vlastní identitu, a proto se častokrát na partnera vysloveně pověsí, partner se pro ně stává idolem, ztotožňují se s ním, neuznávají jeho ani vlastní soukromí a vyžadují mnohé důkazy oddanosti. Motivem zde není láska, ale snaha připoutat si druhé k sobě za účelem docílení

¹¹⁶ Tamtéž, s. 74.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 65-78.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 78.

¹¹⁹ Tamtéž.

péče o ně samé, dodává. Příčinu oné poruchy spatřuje Scott v dětství, ve kterém je nedostatek lásky. Vysvětluje, že takový jedinec, který neoplýval láskou, nezná svojí hodnotu, a proto touží být pasivním jedincem, je mu jedno na koho se upne, hlavním pro něj zůstává fakt, že je nyní konečně někým milován.¹²⁰

Ráda bych ještě zmínila, že představitel rozlišuje mezi **rolí muže a ženy**. Muž podle jeho teorie pracuje, stará se o finance, vykonává drobné opravy v domě a např. seká trávník. Žena se zase stará o domácnost, tzn. vaří, uklízí, nakupuje a pečuje o děti. Zdravý vztah podle něj tedy nefunguje, pokud si role nemohou prohodit. Ba naopak, pokud jsou oba schopni vykonávat roli toho druhého, tak jde podle Pecka o skutečnou lásku.¹²¹ Uvádím to proto, že díky tomuto tvrzení se Peck dostává do konfliktu s Frommem, jenž hlásal, že právě ztotožnění ženských a mužských rolí vlivem feminismu, kdy si ženy vydobýly stejná práva jako muži, je hlavním důvodem, proč pravá láska nefunguje, poněvadž tím podle Fromma pominuly jakési vůdčí rozdíly mezi mužem a ženou a stali se na sobě fakticky nezávislími. Narozdíl od Fromma neoznačuje "*kapitalistický přístup*" (takový, kdy se jeden z partnerů po svatbě zajímá jen o seberealizaci a sebevzdělání na úkor nové rodiny, manžela) jako jediný, který nabourává manželství. Ani "*komunistický přístup*" (spíše ženský, vedoucí k připoutání manžela do rodinného kruhu, jenž ztrácí svobodu a možnost osobního rozvoje) není o moc lepší, protože se přibližuje spíše patologické lásce, ne té skutečné. Řešením pro tuto situaci je pro Pecka kooperace obou přístupů: "*Muž i žena se musí starat o rodinný krb a oba se také musí dále rozvíjet.*"¹²²

5.2.7 Praktické pojetí lásky (párová terapie) Hanse Jellouschka (* 1939)

Hans Jellouschek je německý teolog, poradce, psycholog a výukový psychoterapeut v transakční analýze. Podobně jako Willi je praktikem, avšak každý z jiného úhlu pohledu. Willi je právem označován za praktika díky jeho výzkumům, které vycházejí z odpovědí od konkrétních lidí a Jellouschek díky párové terapii, díky které se dostal k podrobnějšímu zkoumání partnerských problémů ve snaze přijít na možná řešení.

¹²⁰ Tamtéž, s. 78-82.

¹²¹ Tamtéž, s. 81-82.

¹²² Tamtéž, s. 133.

Ve své knize *"Pravidla lásky"* se zabývá spíše praktickými radami (praxe z párové terapie) než obecným rámcovým vymezením fenoménu láska. Stejně jako Willi nepodává vlastní definici lásky, pouze konstatuje, že *"většinou lásku pokládáme za pocit"*¹²³. Jelikož se jeho dílo nazývá *"Pravidla lásky"* na úvod klade otázku, zda je vztah mezi těmito dvěma pojmy vůbec možný. Konstatuje, že trvalý svazek, trvalá láska potřebuje ke svému uskutečnění určitá pravidla. Pokládá si otázku *"Jak je možné, že dříve vztahy vydržely déle?"* a ukazuje nám, že to není až taková pravda, jak se na první pohled zdá. Podle něj dříve vztahy netrvaly déle a to hned z několika hledisek: průměrná délka života se v posledních dvě stě letech ztrojnásobila, tudíž dříve prohlášení *"dokud nás smrt nerozdělí"* mělo zcela jiný význam (bylo patrné, že po smrti manžela druhý manžel už nikoho nového nehledal, protože byl také sám na sklonku života vlivem nevyspělé medicíny a neklidné doby). Dále podotýká, že dříve bylo manželství nutné, nevyhnutelné, protože každý měl svou roli a nezávislost partnerů byla nemyslitelná (žena byla ekonomicky závislá na muži a muž byl závislý na ženě jakožto na domácí *"otrokyňi"*), obě role se tedy nutně vzájemně doplňovaly, byly na sobě závislé, vykládá. Nemluvě o náboženské založenosti, která byla pro tehdejší lid prvořadá a rozvod nebyl myslitelný ani ze sociálního hlediska, poněvadž společnost takové jedince vyloučila a odsunula k vyvrhelům.¹²⁴

Partnerskou láskou, tedy uměním žít v páru, rozumí stejně jako Willi lásku mezi mužem a ženou (vůbec se nezmiňuje o homosexuální lásce). Jako většina autorů náležitě rozlišuje mezi láskou a zamilovaností a stejně jako téměř všichni pojímá zamilování jako předstupeň lásky a jako první krok ke skutečné lásce. Lásku chápe stejně jako Fromm, Riemann a Peck jako proces, ne jako událost (stav). Láska se proměňuje, vyvíjí, rozvíjí a musíme se tohoto procesu **aktivně** účastnit, vysvětluje. Bezmezná spontánnost je podle autora pro trvalý vztah nemyslitelná, protože bychom se mohli mnohokrát k partnerovi, právě vlivem spontánnosti, chovat hrubě a bezohledně, což by vedlo k rozkladu vztahu. Láska je podle něj vývojová cesta a neskrývá v sobě jen radostné události, ale i krizi, která k lásce patří. Dokonce říká, že je pro vytrvání partnerské lásky nevyhnutelná. **Krize** propuká podle Jellouschka důsledkem nerovnováhy mezi autonomií a vzájemným poutem. Pro udržení vztahu, říká, je nutné, abychom si všímali rozdílů mezi mužem a ženou. Pro postoj ženy je podle něj typické pochopení, pozornost a soucit (tedy vztahové složky). Pro postoj muže je prý typická nějaká konkrétní věc, úkol,

¹²³ JELLOUSCHEK, Hans. *Pravidla lásky*, s. 17.

¹²⁴ Tamtéž, s. 11-12, 17.

cíl, např. vyřešit problém. Tyto postoje nejsou absolutně dané, protože se může objevit žena s ryze mužským postojem a naopak, dodává. Další důležitý rozdíl mezi pohlavími, který autor zdůrazňuje, je odlišnost rolí ve vztahu. U mužů prý převládá konkurence a soutěžení (muž chce být za každou cenu v něčem nejlepší a uchází se o prvenství), u žen spojenectví (žena si cení všeho, co má s partnerem společné; např. společné povídání, koníčky, atd.) Pro trvalý vztah je nutné si tyto rozdíly připustit a brát na ně ohledy, tvrdí. Pro dlouhodobý vztah je též podle něj nutná rovnocennost partnerů. Ta je často narušována např. účelným rozdělením rolí, které by podle autora mělo být spíše ilustrativní a měnné. Jako největší narušitele vztahu uvádí Jellouschek již zmíněné historické rozdělení rolí, nevyrovnanost mezi dáváním a bráním a boj o moc (např. muž ekonomická, žena rodinná) Stejně jako řadí do lásky i období krize, tak i žárlivost, ovšem upozorňuje, že ta musí být v omezené míře, jelikož díky ní poznáme, že o nás má druhý partner zájem.¹²⁵

U počáteční zamilovanosti neukazuje jen stinné stránky spojené s idealizací partnera, přílišným očekáváním a zklamáním, nýbrž i kladné, chápe ji jako možný začátek pravé lásky, která by bez ní mohla těžko vzniknout.¹²⁶ Zamilovanost je zkrátka prvním nezbytným krokem k pravé lásce, ať se nám to líbí, nebo ne.

5.2.8 Spirituální pojetí lásky Thomase Moora (* 1940)

Thomas Moore je americký spiritualista a psychoterapeut. Jeho pohled na lásku a potažmo na všechny mezilidské vztahy je prostoupen hlubinnou psychologií spojenou s náboženskými (duchovními) aspekty. Všechny vztahy vysvětluje pomocí **duše**.

Vztah nepojímá jako psychologický problém, ale vnímá ho jako *"tajemství v náboženském a teologickém smyslu"*¹²⁷ V úvodu přijímá Platonův závěr, že *"vztah je založen na jisté formě šílenství, totiž šílenství erotického"*¹²⁸ Pokládá za velmi důležité nesnažit se pochopit tento stav, ale snažit se udržet jeho tajemství. Ve vztahu podle něj nesmíme opomíjet duši, pro kterou je charakteristická fantazie a imaginace. *"Vztah pak chápeme jako místo, kde duše kultivuje náš osud."*¹²⁹ Autor vytýká moderní době, že

¹²⁵ Tamtéž, s. 13-14, 21-23, 27-30.

¹²⁶ Tamtéž, 121.

¹²⁷ MOORE, Thomas. *Kniha o lásce a přátelství: Pohled hlubinné psychologie a spiritualistických tradic*, s. 7.

¹²⁸ Tamtéž, s. 11.

¹²⁹ Tamtéž, s. 12.

díky ní máme touhu nahlížet na všechno jako na stroje, ve všem hledáme racionální vysvětlení a vytrácí se ona tajemnost. Zároveň nás moderní doba podle něj nutí předpokládat, že vše, co je rozbité, lze spravit, což není pravda, předně v mezilidských vztazích. **Duši** definuje jako *"rozsáhlý prostor, v němž velkou roli hraje osud a v němž největší vliv mají rodina, společnost a historie - osobní i kulturní"*¹³⁰. K duši, ke všem jejím formám a druhům vztahů, patří i negativní prvky jako bolest, utrpení, obtíže a podle autora jsou nutnou podmínkou pro kultivaci duše a pro skutečný vznik hlubších intimních vztahů. Z toho tedy vyplývá, že pokud se chceme přiblížit duši a najít si k ní cestu, je nezbytné odpoutat se od strachu, je zde potřeba odvahy. Moore ovšem zdůrazňuje, že cílem duše není dokonalost, ale průchod všemi emocemi, jak pozitivními, tak negativními a právě ty negativní nejvíce utužují a vyvíjejí duši. Jeho přístup se dá interpretovat rčením *"Všechno zlé je pro něco dobré"*. Udává příklad jednoho člověka, který ztratil práci. V době kdy ji ztratil, se cítí sklesle, ponížene a nepotřebně, ale po roce se z této události raduje, protože si našel jinou práci, mnohem prospěšnější, výnosnější a více se s ní ztotožňuje, než s tou předchozí, avšak kdyby ho z předchozí práce nevyhodili, sám by neměl odvalu odejít a ponořit se do nejistoty, zda na něj nějaká lepší práce vůbec čeká. K duši zkrátka patří změny, nejistota, konce, nové začátky, dodává. Nejprospěšnější prostředky, jimiž pečujeme o vztah, tedy o duši, jsou zároveň pro mnohé jedince ty nejbanálnější; je to např. rozhovor, vzájemné dopisování, zkrátka udržení kontaktu a ponoření se do hloubky duše partnera, vykládá. Důležitou roli v komunikaci pro něj nehraje rychlost a efektivita, ale intimita. Duševního partnera nespátřuje Moore pouze v manželství, ale nalézá ho i v přátelství, v práci, ve hře a v rodině. Jedinou věcí, která nám zabraňuje navazovat hlubší vztahy, je podle autora naše představivost: *"Čím plodnější bude vaše imaginace vztahující se k intimitě, tím spíše najdete ve svých srdcích alchymické zlato."*¹³¹ **Zamilovaná duše** se podle něj projevuje dvěma vlastnostmi: sepětím a únikem. **Sepětí** se vyznačuje touhou po spolčení se, po důvěrnosti mezi dvěma lidmi, skamarádění se, po vztahu s jinými lidmi. **Únik** naopak představuje touhu po odloučení se od lidí, touhu po samotě, svobodě, rozvolnění, touhu po věnování se sobě a své duši bez okolního narušování. Oba faktory jsou ve vztahu nutné, dějí se přirozeně, střídají se, podtrhává.¹³²

¹³⁰ Tamtéž, s. 13.

¹³¹ Tamtéž, s. 17.

¹³² Tamtéž, s. 7-17, 21-33

Patologii lásky nepojímá negativně, ani jako poruchu, či nemoc ve vztahu, jako většina psychologů a psychiatrů. Samotné slovo **pathos** podle něj nelze jednoznačně definovat. Staří Řekové jej prý užívali *"ve smyslu vyjadřování emocí, prožívané zkušenosti a stavu, kdy podléháme vnějšímu vlivu, včetně božských zásahů."*¹³³ Patos je i součástí umění, převážně v hudbě. Užší psychologické pojetí slova pathos jako utrpení působící bolest pokládá za zkreslené a zavádějící. Nepopírá, že by patologie nezpůsobovala bolest, ale je i *"příležitostí po významné pohyby duše"*. Nepopírá ani definice lásky zakládající se např. na přirovnání lásky k *"démonu, duchu, andělovi, rarášku, nemoci či šílenství"*. Patologický projev lásky je tedy pro něj normálním jevem, kde se mění pouze intenzita prožívání. Jako patologické jevy uvádí např. *"melancholii, žárlivost, strach z rozchodu, zvláštní druh osamělosti, bolest srdce, deziluze, konec zamilovanosti, zuřivost, nejistotu, ztráta identity, pocit svázanosti aj."* Patologické jevy naznačují, že nám na druhém skutečně záleží, projektují duši a její citění, objasňuje. Autor taktéž uznává, že v nadmíře tyto jevy často vztahu škodí a ukazují mu dveře, ale v menší míře vztah utužují, proměňují, ozvláštňují a dávají mu nové rozměry a nádech.¹³⁴

5.2.9 Pojetí lásky a závislosti Petera Laustera (* 1940)

Peter Lauster je německý diplomovaný psycholog, filosof a antropolog. Od roku 1971 vede v Kolíně nad Rýnem *"Středisko psychologické diagnostiky a poradenství"*. V mnoha případech **odkazuje na Ericha Fromma** a dokonce nám doporučuje si přečíst jeho knihu *Umění milovat*, zvláště poslední dvě kapitoly.

Než začnu interpretovat jeho myšlenky o lásce, ráda bych upozornila na devět mýtů o lásce, jež autor zmiňuje v úvodu, těmi jsou: sexualita osvobozuje, vyřešení sexuálních problémů znamená vyřešení všech problémů, orgasmus je cílem lásky, pro uspokojující sexuální zážitek je důležitá technika, v mládí je láska jiná než ve stáří, velká láska trvá věčně, žárlivost patří k lásce, láska je osudová záležitost a posledním je, že člověk může zažít jen jednu či nanejvýš dvě velké lásky. Všechny mýty v sobě skrývají kus pravdy, ale nemají obecnou platnost. O nich se však podrobně vyjadřovat nebudu, protože tak úplně nespádají do našeho tématu.

¹³³ Tamtéž, s. 221.

¹³⁴ Tamtéž.

Láska je podle něj psychický jev, který nelze téměř vůbec vědecky zkoumat. Říká, že láska se nám odhaluje skrze prožitek, jenž sice lze popsat, avšak při tomto popisu se nikdy nevyhneme subjektivnímu charakteru. Souhlasí s Frommem, Riemannem, Willim a Jellouschkem, že láska je činnost a činnost se očekává i od nás, nemůžeme tedy vysedávat s rukama v klíně a čekat, že si nás láska najde. Doslová říká: *"Láska nepřichází v pasivitě, protože znamená aktivitu, činnost. Činnost potom znamená jednání nebo chování, kterému se lze naučit."*¹³⁵ Lásku propojuje s každodenní snahou a trpělivostí, prezentuje ji jako umění, v němž se musíme chtít zdokonalovat a které nám není dáno z hůry. Láska je umění, je to dar, jenž dává našemu životu nový rozměr a smysl, rozebírá. Dále říká, že láska je náklonnost, meditace, sebeobjevování. psychické zdraví a život. Nyní se pokusím přiblížit každý vyřčený výrok. Prvním je *"Láska je náklonnost"*. Náklonnost autor pojímá jako *"láskyplnou pozornost, pozitivní postoj, opak nenávisť"*¹³⁶. Náklonnosti se nám nejdříve dostává od matky, proto je první láska, mateřská láska, tak důležitá a stává se pro nás základním modelem vztahu, osvětluje. Vztahuje ji kromě lidí na všechno, co nás obklopuje. Důležitější je podle autora náklonnost a pozornost dávat, než přijímat a čekat na zpětnou vazbu. Druhý výrok *"Láska je meditace"* není autorem chápán v úzkém náboženském smyslu, nýbrž v širokém smyslu, kdy je naše tělo a rozum maximálně v klidu, kdy nepřemýšlíme nad ničím a užíváme si onoho přítomného okamžiku, ve kterém se zrovna nacházíme a dáváme prostor pouze smyslovým vjemům bez jakékoli racionalizace. Díky meditaci podle Laustra dosahujeme vytouženého klidu a uvolnění, nevnímáme plynoucí čas, ale blaženost a věčnost. Tento pocit lze nejnanežněji navázat v dětství, s nástupem dospělosti se postupně vytrácí, za důvod považuje větší závislost na rozumu. Třetí výrok *"Láska je sebeobjevování"* nám ukazuje cestu, že nacházet sebe samé můžeme nejlépe přes druhé. Problémem partnerské lásky je prý očekávání rezonance, odezvy, tzn. opětování lásky. Autor to nepokládá za důležitý fakt a dodává: *"Schopnost milovat druhého a neptat se přitom, zda se mi láska vrací, to je zralá láska autonomního člověka, který nikým nemanipuluje a zároveň také nemůže a nechce být nikým manipulován."*¹³⁷ Čtvrtý výrok *"Láska je psychické zdraví"* neříká v podstatě nic jiného, než že bychom měli pečovat o svou duši, svou psychiku stejně pečlivě jako o svůj zevnějšek, svoje tělo. Takže je nezbytné dát emocím průchod, nepotlačovat je a naučit se zvládat strach a stres. Pátý a zároveň po-

¹³⁵ LAUSTER, Peter. *Láska: psychologie jednoho fenoménu*, s. 41.

¹³⁶ Tamtéž, s. 43.

¹³⁷ Tamtéž, s. 51.

slední výrok *"Láska je život"* představuje touhu po vlastní existenci, po sebezachování, neboť každý živý tvor si přeje žít. Láska je cestou k životu, ke štěstí a k rozvoji jedince, tím završuje myšlenky o lásce.¹³⁸

Autor se zabývá i závislostí. První, avšak nutnou závislost autor spatřuje ve vztahu matka-dítě. Vyslovuje se v knize následovně: *"Na matčině lásce závisí jeho existence a celý rozvoj osobnosti."*¹³⁹ Mateřská láska, jak už bylo zmíněno, hraje velice důležitou úlohu, stává se pro nás podle autora vzorem pro hledání partnerské lásky. Od partnera očekáváme, že bude naši lásku opětovat a tím se snažíme v sobě probudit dítě a partnerskou lásku přetvořit na prvotní mateřskou lásku, vysvětluje. Stáváme se na partnerovi závislí, ale jak Lauster právem upozorňuje, nejedná se o nutnou **existenční závislost**, už totiž nejsme dětmi a můžeme se svobodně rozhodovat. Domnívá se, že nejčastěji býváme na partnerovi závislí kvůli sexu, zázemí, ochraně a kvůli nízkému sebevědomí (očekáváme od něj, že když se neumíme ocenit sami, on nás jistě ocení). Autor tedy hovoří o výměně jedné **manipulace** (v dětství) za jinou (v partnerství). Ovšem to, zda se sebou necháme manipulovat, nebo zda budeme manipulovat jinými je podle něj naše svobodné rozhodnutí, které závisí na naší duševní vyzrálosti a sebevědomění. Nakonec nás varuje; budeme-li chápat lásku z mocenského hlediska, tzn. jako touhu někoho vlastnit, tak se zřejmě budeme ve vztahu potýkat se **žárlivostí**, která může vyústit až v **nenávisť**.¹⁴⁰

5.2.10 Význam lásky a závislosti Gordona Livingstona (praxe od r. 1967)

Gordon Livingston je americký psychiatr, psychoterapeut a spisovatel. Jeho tvorba se týká především problémů moderní doby a zaměřuje se na párovou terapii. K napsání jeho knížek výrazně přispěla jeho manželka Clare a dcera Emily, prostřednictvím nichž nám autor ukázal cestu, jak on sám dospěl k určitým názorům, co se týče lásky a závislosti partnerů.

Zamilování pojímá jako přechodný stav, kdy *"je dotyčný beznadějně, byť nádherně, zbaven rozumu."*¹⁴¹ Tento pocit přirovnává k pocitům narkomana, který si právě

¹³⁸ Tamtéž, s. 7, 41-57.

¹³⁹ Tamtéž, s. 49.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 49-51, 107.

¹⁴¹ LIVINGSTON, Gordon, *Jak milovat*, s. 198.

bere svou denní dávku. Vysvětluje to tím, že se zde vyskytují stejné příznaky jako např. "vnímání rozkoše, vášně a nesmrtelnosti". V zamilovanosti si všímá především chemických procesů, které se proměňují a které je třeba usměrňovat rozumem. První projev zamilovanosti nastává obvykle v období puberty, autor tuto prvotní formu nazývá "štěněncí láskou". Muži a ženy mají odlišné podněty pro zamilování se; muži se podle něj zamilovávají běžně na základě vzhledu, tzn. fyzické přitažlivosti, žena se mu musí zkrátka líbit, ženy spíše do charakteru a povahy muže. Pobláznění je velice silné a Livingston souhlasí s běžným míněním, že je láska slepá.¹⁴²

Podle autora **průběh lásky** počíná sexuální přitažlivostí, pokračuje přes vzplanutí, přivyknutí a může bohužel také vyústit do antisympatií.¹⁴³ **Lásku** definuje jako "cit, který staví potřeby a touhy druhých naroveň našim vlastním"¹⁴⁴ Je tedy zřejmé, že když jsme s partnerem déle, více si začneme lézt na nervy a začneme si více všimát jeho negativních stránek a přehlízíme ty pozitivní. Podle mě je tedy důležité si tento fakt včas uvědomit a konflikty řešit a ne se jim vyhýbat nebo je kvůli nedostatku času odsouvat až do té doby, kdy mohou vyústit v rozvod/rozchod. Aby byl vztah úspěšný, je nezbytně nutné zapojit do něj i rozum, rozumně zhodnotit všechny charakterové vlastnosti partnera. Souhlasím s autorem, který říká, že "základním požadavkem uspokojivého vztahu je oboustranná ochota vidět svět očima jiných, "about si cizí boty"."¹⁴⁵ Dále bych ráda poukázala na Livingstonovu myšlenku, že lidé mající dobré manželství jsou většinou spokojenější a déle žijí. Podle autora musíme svůj vztah podrobit racionálnímu uvažování, hlavně si uvědomit vlastní i partnerovy vlastnosti, přičemž si všímá toho, že některé charakterové rysy se objevují společně: laskavost-spolehlivost, krutost-nepoctivost apod. Podle Livingstona se zamilováváme do jedinců, již se nám podobají např. inteligencí, společenským postavením, sdílenými zájmy aj. S tím částečně souhlasím, ale myslím si, že určitou roli při výběru partnera hraje právě to, v čem se partner od nás odlišuje; vlastní mnohdy vlastnosti, po kterých toužíme a sami je nemáme. Při navázání úspěšného vztahu autor zmiňuje deset ctností: laskavost, optimismus, odvahu, věrnost, toleranci, přizpůsobivost, krásu, smysl pro humor, poctivost a inteligenci. Tyto ctnosti jsou významné a neměly by podle autora u našeho "vyvoleného" chybět, seznam je samozřejmě ilustrativní a každý si jej může doplnit. V lásce je taktéž

¹⁴² Tamtéž, s. 198-200.

¹⁴³ Tamtéž, s. 187.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 17.

podle něj důležitá schopnost naslouchat a úcta k druhým. Autor nevěří v lásku na první pohled, protože láska potřebuje čas.¹⁴⁶

Závislost na lásce shledává stejně nebezpečnou jako závislost na jakékoli jiné droze. Poruchu osobnosti definuje takto: *"Přetrvávající soubor povahových odchylek vytvářející nevyváženou a nenormální osobnost, u níž jsou některé složky příliš zvýrazněny a jiné potlačeny. Porucha negativně ovlivňuje chování a prožívání i uvažování postiženého a ztěžuje jeho zařazení do společnosti a vytváření mezilidských vztahů."*¹⁴⁷

Velké ohrožení vztahu spatřuje v **sobectví**. Nejslabší formou podle něj trpí tzv. **teatrální lidé**, již chtějí především na sebe upoutat za každou cenu pozornost (skrz televizi, rádio, tisk, kino, internet apod.). Poté zmiňuje **narcisty**, jedince závislé na sobě samém; typické jsou pro ně rysy jako závistivost, arogance, nesnášenlivost vůči kritice, aj. Následují **osoby s hraniční poruchou**, jež mají neustálý strach z toho, že budou opuštěni, projevující se náhlými změnami nálad a často bipolární afektivní poruchou a na konec staví **sociopaty** postrádající svědomí a projevující se agresivním a popudlivým jednáním.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 14-15, 17, 19-20, 114-116, 125.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 35.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 37, 40-41, 44-45, 48, 51.

5.3 Psychologie lásky na přelomu 20. a 21. stol.

Přelom 20. a 21. stol. se z mého pohledu v nazírání na lásku od 20. stol. příliš neliší. Opět i v tomto období se lidé především pokoušejí o vědecké vysvětlení lásky, potažmo veškerých emocionálních složek osobnosti, ale i nyní nalézáme celkem odlišná pojetí tohoto fenoménu z hlediska náboženských či spiritualistických tradic. Zamlouvá se mi, že současná doba neobhájí ani jedno stanovisko, nezužuje lásku na partnerskou lásku, ale naopak rozšiřuje její pole působnosti. Láskou se nyní nezabývají pouze psychologové, psychoterapeuti, psychiatři a náboženští myslitelé; přidává se k nim řada sociologů, antropologů, biologů, spisovatelů i umělců.

Zatím jsem zmiňovala převážně evropské nebo americké myslitele. Abychom se dozvěděli něco více i o východní kultuře a o jejich pojetí lásky, tak bych ráda uvedla izraelského psychoanalytika a psychiatra **Yorama Yovella**. Jeho kniha *Láska a jiné nemoci* se skládá z osmi příběhů, díky nimž vysvětluje různé situace týkající se vztahů (převážně manželských). Jeden z příběhů odhaluje těžkosti a obtíže, se kterými se vyrovnává opuštěný partner (Naomi). Konstatuje, že rozluka je o to těžší, když dvojice tvořící manželský pár má děti a společnou domácnost. Opuštění podle něj vyvolává pocity lítosti, méněcennosti, ale zároveň touhu po pomstě, nenávist aj. Podvedený chce většinou znát důvod, proč má být opuštěn, nějakou dobu se s tím vyrovnává a nejmíce ho vyděsí moment, kdy zjistí, že mu druhá polovička nechybí, vysvětluje. Nejčastějšími důvody rozchodu/rozvodu je podle Yovella nevěra (dlouhodobá, spojená se zamilovaností do milence/milenky), sterilita nebo brutální chování. Náš příběh končí dobře, Ron se k Naomi vrátí, přičemž ona se opět ocitá v "*emočním kolotoči*", uvědomuje si i po tříměsíční odluce, že svého manžela stále miluje, že je schopna mu odpustit, ale není schopna mu začít po tom všem bezmezně důvěřovat a má větší strach z toho, že ji může opět nečekaně opustit. Strach, láska a bolest, to vše podle autora patří k sobě.¹⁴⁹

Jiný pohled na lásku v tomto období představuje manželská dvojice **John a Stasi Eldredgovi**, původem z USA. Jejich názory se opírají právě o spirituální a duchovní tradice, přesněji o moderní křesťanský výklad lásky. Manželství chápou jako posvátné spojení učiněné před Bohem mající vyšší hodnotu než přátelství, v přátelství prý chybí stálost, každodennost a sexuální intimita. Vysvětlují, že: "*Bůh je láska, a kdo*

¹⁴⁹ YOVELL, Yoram. *Láska a jiné nemoci*, s. 235-266.

zůstává v lásce, v Bohu zůstává a Bůh v něm" (1. Janův 4,16). Dále poukazují na fakt, že manželstvím Bible začíná (pouto mezi Adamem a Evou) i končí (Jeruzalém se přirovnává svou krásou a velkolepostí k ženichově nevěstě). Lásku taktéž propojují se sexem (pokud něco neklape, vždy se to projeví i v posteli). Naše rozporuplnost či nedostatek lásky spočívá ve válce mezi Satanem a Bohem, která se odehrává i v nás samých, zdůrazňují. Obtíže v lásce jsou podle manželů nevyhnutelné, neboť bez nich bychom si celý vztah banalizovali. Takovýmto způsobem nám prý Bůh ukazuje, jakou opravdovou hodnotu pro nás manžel má, bez možnosti ztráty partnera by nemohla vzejít úcta, což je důležitý předpoklad pro lásku.¹⁵⁰

Francouzská psycholožka a psychoterapeutka **Isabele Nazare-Aga** obyčejným lidem předkládá návod, jak poznat manipulátora a manipulaci se včas vyhnout prostřednictvím publikace *Láska a manipulace*. Rozlišuje mezi manipulátorem a manipulační technikou. Zmiňuje, že manipulátoři tvoří přibližně 3% populace. Manipulátora charakterizuje jako "*narcistickou osobnost, která je z psychiatrického hlediska patologická*"¹⁵¹. Takovým základním vodítkem k odhalení manipulátora je podle ní třicet znaků, z nichž uvedu některé z nich: snaha probudit pocit viny (odvolává se na lásku), nezměnitelnost názoru (touha proměnit ostatní v dokonalé bytosti), využití morálky pro svůj prospěch, nadměra kritiky vůči druhým, závistivost (nezná mezí, závidí rodině i partnerovi), nadměra lichotek (nečekané dárky, snaha o zalíbení se s cílem koupit si partnera), rád ze sebe dělá obětího beránka (s cílem aby ho všichni co nejvíce litovali), nepřebírá zodpovědnost a převádí ji na druhé, nevyjadřuje se jasně (ohledně potřeb, žádostí, názorů a pocitů), straní se pracovních schůzek, porad, apod., předává vzkazy osobě neosobně přes jiné lidi, na otázky neodpovídá jednoznačně, mění témata uprostřed rozhovoru a neustále lže.¹⁵²

Trojice autorů **Hemfelt** (psycholog), **Minirth** (psychiatr) a **Meier** (psychiatr) se v publikaci *Závislosti srdce* zaměřují na nově objevený druh partnerské závislosti, tzv. spoluzávislosti. Spoluzávislost definují jako "*silnou závislost na lidech, určitých typech chování nebo věcech. Spoluzávislý člověk se pokouší mít své vnitřní pocity pod kontrolou skrze to, že ovládá lidi, věci a vnější události*"¹⁵³. Podle autorů největšími průkopníky a zároveň objeviteli spoluzávislosti byla pomáhající organizace Anonymní alkoholi-

¹⁵⁰ ELDREDGEOVI, John a Stasi. *Láska a boj*, s. 33-49.

¹⁵¹ NAZARE-AGA, Isabelle. *Láska a manipulace*, s. 13.

¹⁵² Tamtéž, s. 13-17.

¹⁵³ HEMFELT, Robert. *Závislosti srdce*, s. 11.

ci, která měla za cíl bojovat proti alkoholismu a alkoholiky léčit. Téměř po roční abstinenci alkoholiků vyvstávaly nové problémy týkající se rozpadu alkoholikovi rodiny. Díky této organizaci se přišlo na to, že stejně jako je alkoholik závislý na alkoholu, tak je jeho oddaná rodina závislá na jeho nezměněném já, totiž na alkoholikovi. Vznikly nové programy Al-Anon a Alateen, jež sloužily pro pomoc spoluzávislým. Největším problémem, doslova katastrofou, bylo zjištění, že spoluzávislost se přenáší z generace na generaci. Autoři však připomínají, že typ závislosti se může měnit: otec alkoholik, syn workoholik a synova dcera může trpět naopak rozcházivostí a rodina se tak může nečekaně octnout na mizině. Spoluzávislost podle nich činí postiženým velké potíže: rozvod, problémy v mezilidských vztazích, drogovou závislost a závislost na omamných látkách, nutkavé chování, neovladatelný hněv, depresi a mnoho dalších. Rozmanité jsou i příčiny vzniku spoluzávislosti, trojice hovoří např. o nenaplněných citových potřebách, nešťastném dětství, udržování nefunkční rodiny aj. Spoluzávislost prý taktéž přizívuje neochota vnímat realitu takovou, jaká je, neochota vyrovnat se s minulostí a místo toho se oni lidé uchylují spíše k potlačení nežádoucích vzpomínek do podvědomí. Je to velice spletitý problém a vyřešit se dá jen s odbornou pomocí, dodávají na závěr.¹⁵⁴

Poslední autorku, kterou bych ráda představila, je americká psychoterapeutka **Robin Norwoodová**, jež se ve své knize *Ženy, které příliš milují* podrobně zabývá problematikou nadměru milujících žen. Říká, že pro takové ženy je láska utrpením a tyto ženy jsou partnerem doslova posedlé. Tato závislost na partnerovi je prý často spojena s jiným typem závislosti. Robin zmiňuje např. alkoholismus, incest, násilí či narkomani. Příliš milující ženou se taktéž nestaneme náhodou. Autorka podtrhává, že na vině je především nefungující rodina, nedostatek lásky od rodičů, případně citové pohrdání z předešlých vztahů. Základním rozpoznávacím znakem u nefungujících rodin spatřuje Norwoodová ve špatné schopnosti komunikace, jež se týká zásadních a podstatných problémů, ne běžných řečí typu "*Jak bylo ve škole?*", "*Jak bylo v práci?*", apod. Z toho vyvozuje, že pokud se jedinci brání mluvit o podstatných věcech, které se týkají jeho samého, přestane důvěřovat svým pocitům a vjemům, přestává věřit sám sobě a prožívá komplex méněcennosti. Příliš milující ženy se podle ní snaží vinit z jakéhokoli problému samy sebe a neuvědomují si skutečnost, že vinu nenesou jen ony. Ve vztazích, jak říká autorka, se často snaží měnit partnera skrze manipulaci a pokud se vztah rozpadne,

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 11-15.

samozřejmě z toho viní pouze sebe. K tomu všemu dodává, že je pro tyto ženy velkým problémem připustit si fakt, že je kolikrát jejich partneři nemilují a místo toho, aby vztah ukončily, se ho snaží za každou cenu udržet. Největší paradox Norwoodová spatřuje v tom, že takové ženy mají nutkání si vyhledávat na chlup přesně stejné problémové protějšky, protože vesměs "*normální*" partneři je nudí a nestávají se pro ně příliš zajímavé.¹⁵⁵

¹⁵⁵ NORWOODOVÁ, Robin. *Ženy, které příliš milují*, s. 6-13.

6 ZÁVĚR

Nahlížení na lásku se postupem času mění. V antice byla vysoce hodnocena a spolu s krásou a dobrem byla řazena na nejvyšší stupeň, jehož může člověk v životě dosáhnout. Diskutovalo se však o těchto pojmech obecně, řešilo se obecné vymezení lásky, které by platilo vždy, všude a za každých podmínek, subjektivní pohled na lásku byl odsuzován. Za pravou lásku byla častěji považována láska mezi muži, než klasická heterosexuální láska mezi mužem a ženou.

Ve středověku se pohled na lásku výrazně proměnil. Tomáš Akvinský se pokusil o vědecktější uchopení lásky a vytvořil první schéma, jež se věnuje formám, druhům a typům lásky. Rozlišuje mezi láskou jednoduchou a mezi láskou úplnou. Pokrokovější dělení, jenž též odkrývá v *Teologické sumě*, představuje lásku rozumovou a lásku smyslovou. Láska je stále směřována k dobru a dobro stojí na vrcholu mravního žebříčku, který nám má zaručit spokojený život. Cítění a chtění ztotožňuje. Láska je nově spojena s láskou k Bohu, což je způsobeno rychle šířícím se křesťanstvím. Křesťanství nastolilo změnu společenského řádu, pohledy se začaly ubírat směrem k duchovnu, proto se více cenilo duchovní lásky. Pohlavní láska ztrácela své výsadní postavení, až nakonec byla degradována na nutnost, bez které by nebylo možné další nové existence. Vznikaly nové pojmy jako např. hřích, nevěra ztratila svůj původní význam, nyní znamenala nejen prohřešek vůči manželovi, ale vůči Bohu. Nevěra nyní nebyla tolerována ani u mužů a sex byl doménou výhradně manželských párů. Nevěstince se pomalu ale jistě zavíraly.

Novověk přináší širokou škálu názorů, pohledů a teorií zaměřujících se na lásku, potažmo závislost. Vznikaly nové přístupy k lásce. Do 19. stol. se jednalo převážně o filosofický a teologický přístup. Na lásku bylo nahlíženo různě, někdo ji chápal pouze jako biologickou nutnost zaručující pokračování civilizace, jindy byla pojímána jako intimní cit přinášející duševní klid a smysl života. Schopenhauer v ní viděl projev snahy biologického druhu o zachování druhu, Feuerbach jedinou jistotu pro prokázání existence věcí. Ve 20. stol. se začaly od filosofie oddělovat a vytvářet nové vědecké disciplíny: psychologie, sociologie, antropologie, lékařství aj. Každá z těchto věd pohlížela na lásku vlastníma očima a láska se posléze stává nejdiskutovanějším tématem. Rozlišuje se mezi láskou a sexem, láskou a zamilovaností a láskou a závislostí a díky tomu se prohlubuje povědomí o psychických poruchách - neuróze, narcismu, hraniční poruše osob-

nosti aj. Láska se nově vysvětluje jako umění, schopnost, činnost, jež je člověku vlastní, ale jíž se musí člověk nejprve naučit. Nastává obrat k subjektivnímu pojetí lásky, v publikacích se objevují příběhy různých manželských dvojic, na nichž autoři ukazují nejčastější chyby, jichž se v manželství dopouštíme.

7 OSOBNÍ DOVĚTEK AUTORKY

Láska je dlouholetý a přitom stále nevysvětlený jev, jenž nás provází snad od pravěku. Láska nám mnohdy dává smysl života, jindy ho ovšem bere. Spojuje dva cizí jedince a tvoří z nich jednotu, díky které vznikne nová bytost. Každá láska, jež je opětována, je podle mne jedinečnou a individuální záležitostí zkrášlující a prodlužující lidský život, dodávající lidem energii, přinášející štěstí, radost, potěšení a oporu v našem protějšku. Neopětovaná láska ovšem přináší ohromné zklamání, bolest a pocit méněcennosti; odmítnutí často chápeme jako nedostatek vlastní dokonalosti, jež může postoupit k nenávisti či touze po pomstě. Věrnost a upřímnost jsou pro mne dva základní principy, bez kterých skutečná láska není možná. Já osobně považuji lásku za monogamní vztah mezi dvěma lidmi a neuznávám polygamní formy lásky, které jsou ještě dneska k vidění v orientálních kulturách. Zamilovanost je pro mne nutný předstupeň lásky pravé. Aby pravá láska propukla, je zapotřebí vzájemných sympatií, proto nesouhlasím s manželstvím, jež je uzavřeno na základě dohody a kde se budoucí manželé mají brát bez předchozího kontaktu, např. z vůle rodičů.

Bohužel si stále více všímám toho, že láska ztrácí na hodnotě vlivem rychlejšího životního tempa, jež nám přinesla současná doba. Z mého pohledu má v dnešní době pracující člověk sotva čas sám na sebe, natož pak na rodinu a soukromý život. Nová technologie možná měla původně za cíl zjednodušit lidem život a ulehčit jim práci, ale myslím si, že je tomu přesně naopak. Nové technologie podle mne naopak lidský život ztížily, protože člověk se musí mj. učit s takovými přetechnizovanými stroji zacházet. Navíc tyto stroje vzaly lidem práci, která je bavila a ze samotných lidí se stávají stroje. Dříve např. práce v pekárně obnášela sice pro nás těžší manuální práci, ale člověk, který si ji sám vybral, ji miloval. Miloval kontakt s těstem, ruční pletení housek, vánoček, ruční vykrajování těsta a komunikaci s kolegy. Dnes všechny tyto jednoduché úkony provádějí stroje a práce v pekárně z člověka dělá stroj, protože tato práce dnes pro člověka znamená stát u pásu dvanáct hodin v kuse, kontrolovat kvalitu výrobků běžících na pásu, kontakt mezi lidmi v práci je minimální a očekává se 120% pracovní nasazení. Pracovní podmínky jsou mnohdy otřesné, ale zaměstnanec se často bojí dát výpověď, protože je všeobecně známo, že dobře placených prací je málo a nová práce se těžko

hledá. Tento stres si člověk odnáší domů, přenáší ho na rodinné příslušníky, čímž vytváří zbytečné konflikty, jež mohou vyústit v rozvrat rodiny.

8 POUŽITÁ LITERATURA

AKVINSKÝ, Tomáš. *O lásce: výběr otázek z Teologické sumy*. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2005. ISBN 80-85929-71-6.

ELDREDGE, John. *Láska a boj: cesta ke spokojenému manželství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0017-8.

ESLAVA GALÁN, Juan. *Milostný život ve starém Římě*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2004. ISBN 80-249-0410-1.

ESLAVA GALÁN, Juan. *Láska a sex ve starém Řecku*. 1. vyd. Praha : Ikar, 2003. ISBN 80-249-0244-3.

FEUERBACH, Ludwig. *Zásady filosofie budoucnosti a jiné filosofické práce*. 1. vyd. Praha : Československá akademie věd, 1959.

FROMM, Erich. *Umění milovat*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1997. ISBN 80-85637-26-X.

FROMM, Erich. *Lidské srdce*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. ISBN 80-85637-28-6.

GORDON, Livingston. *Jak milovat*. 1. vyd. Praha : Beta, 2010. ISBN 978-80-7306-421-1.

HARTL, Pavel, **HARTLOVÁ**, Helena. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

HEMFELT, Robert. *Závislosti srdce: jak opustit nezdravé vztahy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Kamelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-387-6.

JELLOUSCHEK, Hans. *Pravidla lásky*. 2. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-706-X.

KERNBERG, Otto. *Normální a patologická láska: pohled současné psychoanalýzy*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-277-7.

LAUSTER, Petr. *Láska: Psychologie jednoho fenoménu*. 1. vyd. Praha : Knižní klub, 1994. ISBN 80-7176-033-1.

MOORE, Thomas. *Kniha o lásce a přátelství: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na mezilidské vztahy*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-160-6.

NAZARE-AGA, Isabelle. *Láska a manipulace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-682-9.

NORWOOD, Robin. *Ženy, které příliš milují: Těm, kteří věří a doufají, že se jejich partner změní*. 1. vyd. Praha : Motto, 1994. ISBN 80-901338-9-4.

OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-542-9.

OVIDIUS. *Umění milovat*. 2. vyd. (v Akademii první). Praha : AVČR, 2002. ISBN 80-200-0961-2.

PECK, Scott. *Nevyšlapanou cestou: nová psychologie lásky, tradičních hodnot a duchovního růstu*. 2. vyd. Praha : Odeon, 1994. ISBN 80-207-0500-7.

PLATÓN. *Symposion*. 6. opr. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-139-0.

PLATÓN. *Faidros: O lásce*. 3. vyd. (v Československém spisovateli 1. vyd.) Praha : Československý spisovatel, 1958.

POWELL, John. *Láska bez podmínek*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-770-1.

RIEMANN, Fritz. *Schopnost milovat*. 1. vyd. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-555-4.

ROBINSON, Dave, **GROVES**, Judy. *Platon*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-639-X.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Metafyzika lásky*. 1. vyd. Olomouc : Přátelé duchovních nauk, 1992. ISBN 80-901062-1-8.

WILLI, Jürg. *Psychologie lásky: osobní rozvoj cestou partnerského vztahu*. 1. vyd. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-895-1.

YOVELL, Yoram. *Láska a jiné nemoci: psychologie a biologie lásky*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-307-9.

9 RESUMÉ

My bachelor's thesis primarily is about partner's love and even a little about addiction, both from philosophical and psychological perspectives. The philosophical plane consists of love concepts of Plato, Thomas Aquinas, Arthur Schopenhauer, and, partially, Ludwig Feuerbach. The psychological plane include Erich Fromm, Jürg Willi, Otto Kernberg, Hans Jellouschek, Gordon Livingston, Robin Norwood, etc. The result of the work is the arrangement of ideas of love and search for their common and differential aspects in short historical sequence as well from development of philosophical and psychological perspective.